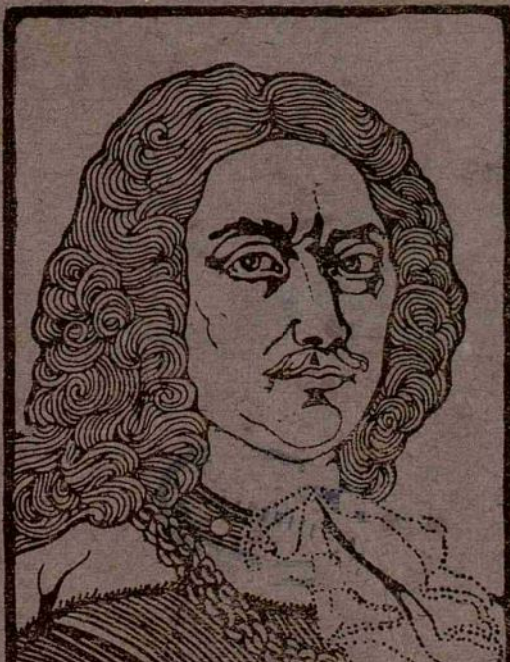

N. IORGA.

CANTEMIR BĂTRÎNUL

DRAMĂ ÎN CINCI ACTE +

N. IORGA

CANTEMIR BĂTRÎNUL

DRAMA ÎN CINCI ACTE

CULTURA NEAMULUI ROMÂNESC
:: Tipografie, Legătorie și Editură ::
București :: :: :: 1929

PERSOANELE.

Constantin-Vodă Cantemir

Domnița fiica lui

Fiul său Dimitrie

Regele Ioan Sobieski

Ofițeri poloni

Miron Costin

Ilie Țifescul

Capuchehaiaua

Două jupănese

Soliman-Pașa

Ienachi Porfirița

Străjeri, aprozi, etc.

ACTUL I-iu.

Scena se petrece într'un cort turcesc la 1685.

SCENA I-a.

SOLIMAN-PAȘA. CONSTANTIN CANTEMIR

Soliman-Pașa.

Ce vești, tu, Constantine, ghiaurii ni mai dau,
Polonii cei cu mersul ușor ca de femeie,
Cu scumpele dulame și copcele de-argint,
Cu cai cari poartă potcoave aurișe
Și lasă să li cadă pe ulițe cum merg...
O, ce-aș vrea ca odată să mîntuim cu dînșii,
Să întărim hotarul cel vechiu precum era!
Ce zici?

Cantemir

Eu zic războiul că-i lucru greu și mare
Începe cel ce visuri de glorie-a visat,
El mîntuie acela ce nu mai are vlagă,
Măcar decoremeniaze pe

Dar vai de cel pe care războiul s'a purtat!
 Și noi sîntem, mărite Pașă, tocmai acela.

Soliman-Pașă

Voi, dar în care vreme ați fost scutiți de-acest.
 Răscolitor de lume grozav și aprig vîfor?
 Ori nu este Moldova lăsată spre a fi
 Drum larg pentru oricine în ea își cată hrana?
 Și țerile pe lume își au ursita lor:
 Vezi tu, prin multe locuri eu m'am purtat vîîînd
 De multe feluri fiare pentru Împărăție,
 Și n'am aflat nici oameni cari-ar putea fugi
 De ce li-i scris în ceruri să 'ndure pîn'acumia,
 Și nici pămînt al cărui rost să nu fie scris
 Acolo unde toate se hotărăsc: în ceruri.
 E scris să fie 'n sfîntul împărătesc Stambul,
 Supt schiptrul cel de pace al Casei otomane,
 Odihnă și petreceri, traiu dulce și bielsug;
 E scris la Nemți să fie gilceavă 'ntre domnii,
 În țara cea leșească dihonja să turbe,
 La Frîncii de departe să fie numai spor,
 Iar voi să aveți parte de toată vrajba lumii
 Și pentru-atîta jertfă să nu primiți nimic
 Decît de la prieteni și dușmăni tot ocară...
 Ce vrei, Serdare, tainic e gîndul lui Allah,
 Și noi ce știm dintr'însul decît puținul care
 Ni dă o zi amără ori un ceas fericit?
 Și de aceia ceasul să-l prîndem. Bune vinuri

(deschide o ladă.)

Mai dă Moldova voastră: o clipă să gustăm.
 Orice ar zice cartea cea sfîntă...

(se închină și-și acopere fața.)

Să ne-ascundem,
Căci clipa nu se 'ntoarce pe unde a trecut.

(bea îndelung, cu sete.)

Și, mine, cine știe ce se făgăduiește!

(Tot mai aprins.)

Ori am știut că 'n clipa cînd turmele pășteam,
Un băietan de-o samă cu alți copii ca mine,
Cînd mă plecam în țernă la Turcul ce trecea
Și așteptam să sară cu calul peste mine,
Că voiu fi eu odată ca dîșlii și mai sus,
Că îmi vor zice Pașă și domn peste oștire,
Voiu spăimînta creștinii eu, fiul de creștin
Ce-am lepădat această credință a slăbiciunii.
Și chiar tu, Constantine, visatu-te-ai Serdar?

Cantemir.

Noi nu sîntem de unde e vreme pentru visuri:
La noi atîta trudă-i, atîta chin amar
De nu putem ca fruntea s'o ridicăm din țerna
Din care luăm și hrana și sufletul ni-l luăm.
Se zice că-i frumoasă Moldova: ce știu oare,
Cînd nu ni dați o clipă la dînsa să privim?

Soliman (visînd).

O da, frumoasă țară! Ce locuri! Ce femei!
Un raiu ce prevestește pe sfîntul raiu de-acolo.

(arată spre cer.)

Cantemir.

Un lad pentru aceia ce 'ntr'însul locuiesc.
Ce blăstăm zace oare pe acest pămînt de trudă?

Să mai visăm? Odată și eu am încercat
 Un vis... M'a dus în lume, rupîndu-mă de toate:
 Am fost argat de oaste, am fost oștean, am dus
 O viață 'n care alții își află mulțămirea,
 La luptă și la pradă cu ei m'am înfruptat
 Dar gîndul meu acasă mi-a fost rămas de-apururi.
 Și-acuma ce-mi mai este isprava ce-am făcut,
 Ce-mi este cinstea care m'ajunge 'n boierie,
 Ce sînt acestea toate pe care le-am avut,
 Cînd sînt bătrîn și mîna îmi tremură pe șpagă?

Soliman-Pașa.

O cine, știe! Poate atîta nu e tot!
 Allah păstrează' adesea ce e mai rău pe urmă,
 Dar une ori aduce răsplata la sfîrșit.
 Ce cald e... Cortul arde... Mi-e sîngele un foc...
 Mă lasă...

(adoarme.)

Cantemir.

Fie-ți somnul curat ca vinul nostru!

SCENA a II-a.

CANTEMIR. DOI RĂZEȘI.

Șandru.

Ehe! cu voie bună, cumetre Constantine!

Dubău.

Că zău că bine zice acela, că nu ştii
 Când pleci de-acasă cine ți va ieși în cale
 Și că, vorbind de lupul din codru 'n ușa-l vezi.
 Pe nimene pe lume n'am fi mai bucuroși.
 Să-l întâlnim pe-aice decât pe tine însuși.

Cantemir.

Dubău cel bun de gură și Șandru cel glumeț?

Șandru.

Glumeț? Săracă gluma ce ne-a adus aice!

Dubău.

Și vai de gura care silită-i a vorbi
 Ce sintem gata numai a-ți spune de ne-ascuți.

Cantemir.

Că doar nu pentru mine e cea ce aduceți.
 Păreți, cum vă e portul cinstit și luminat,
 Porniți la vre-o solie spre oameni mai de cinste;
 Iar eu ce sînt? Odată eram ostaș la Leși,
 Acuma s'a dus cinstea cea veche de rohmistru,
 Căci, după ce supt ochi-mi trecu tot ce-am văzut
 Că se îndeplinește în numele credinții,
 Că supt un steag cu cruce se face nemilos
 Mai rău decât cum Turcii setoși de sînge ar face,
 Lăsău pe-acela care mi-a fost stăpîn și domn,
 Dar nu-i domn peste-acea ce-i sînt stăpîni lui
 însuși,
 Și, decât rang, dobîndă și faimă ce-am avut,

Mai bine-am vrut să-mi capăt un drept de sufe-
[rință

În locul care astăzi la dînsul m'a chemat
Cu tot ce e mai dulce în orișicare suflet.
Aici am un prieten, pe Pașa, și nu vreau
Să văd decît iubirea ce-o poartă țerii noastre...

Șandru.

Si Turcul nostru este mai drept la judecări
Decît creștinii cari ni ieau pînea din gură
Și cer să se plătească tot lucrul ce-au furat
De chiar aceia cari sînt păgubiți de dînșii !

Dubău.

Păgînul știe oare ce Leșii n'au aflat:
Că nu poți fi pe nimeni stăpînitor atuncea
Cînd nu-i aduci nimica și toate i le cei ?

Cantemir.

Da, am ajuns aice ca să dorim mai bine
De unul ca acesta ce crede 'n legea lui,
Și simte că-l așteaptă o judecat' aiurea
Decît în frații noștri cei mult doriți. Și voi
Cu care rost aice v'ați prilejit acuma ?

Șandru.

Nu e prilej acela ce singur ai cătat,
Și noi venim aice cu socoteală bună.
Cum ești prieten celui mai mare peste oști
Și ai rămas același bun Moldovean al nostru,
Ajută-ne, frăține, la lucrul ce-l dorim.

Dubău.

Ajută-ne. Tu însuși ai pătimit odată,
 Știi ce e sărăcia supusă la străin
 Și boala ce nu poate să-și cate-o fărâmatură
 De pîne și se lasă de pierde în bordeiu;
 Știi ce este în inimi cînd vezi plîngînd femeia
 Că nu găsește hrană pentru copiii goi,
 Și ai simțit mînia ce gitul ți-l zugrumă.
 Cînd vezi trecînd în sațul lor cel de dobitoac
 Trufașii cari astăzi de toate ne despoaie.

Cantemir.

Da, — nu e suferință să nu o fi știut...

Șandru.

Și noi n'am vrut să piară astfel Moldova noastră.
 Ne-am sfătuit cu toții: ostași, răzeși, mazili,
 Toți cei cari odată se pomeniau în frunte
 Și-acum pe Dracu-l tragem de coadă zi de zi,
 Că n'avem altă treabă ori alt chip de dobîndă.
 Am mers la boierimea cea mare, la acei
 Ce n'au plecat mîndria lor către altă limbă,
 L-am cercetat pe Buhuș, acolo 'ntre pribegi,
 Jupînul Gavrilică ni-a dat făgăduință,
 Avem încredințare că Domnul muntenesc...

Cantemir.

Dar bine, voi acum v'ați ridicat în slavă,
 De stați la învoială cu cel din Împărați,
 Cu Vodă Șerban însuși...

Șandru.

Ne-au mijlocit prieteni,
 Și iată care-i sfatul. La Poartă de lovim

Cu plîngerile noastre, un Grec iar ni-or trimete
 Cum e beteagul nostru de Vodă, priceput
 Doar să-și cănească părul și fetele să poarte
 Pe ulițe 'n carate, — rușine și păcat!
 Boierii vechi se mușcă de mult ce-și poartă ură,
 Și ne-am gîndit să ieie acest Pașă mărit
 Pe cine-o crede dînsul din neamuri mai sărace:
 Noi l-om vrea Domn pe-acela și ne vom închina, —
 Că este mare lucru stăpînul cu durere...

Dubău.

Noi nu avem pe unul să-l cerem; cată-l tu,
 Doar ești boier, Clucere, și ai avut atîția
 În slujba ta de oaste de-i poți ști ce plătesc.
 Să-l caute și Pașa, ce treabă țerii știe.
 Sînt oameni încă 'n stare a ne mai ridica
 Prin faptă, nu prin nume, prin ei, nu prin strămoși,
 Și mai cu osebite nu prin averi furate.

Cantemir.

Să fac eu Domn în țara unde-am muncit copil
 Și unde am fost tînar flăcău pierdut în gloată...
 Dreptate, Solimane, aveai cînd mi-ai vorbit...
 Aveți voi carte scrisă de la boieri și țară?

Dubău (înfățișează hîrtia).

Aici sînt iscălite și trepte mai de jos,
 Vlădici, egumeni, oaste și neamuri mai de samă.
 Șerban a pus pecetea lui pe acest rávaș,
 Și, dacă e nevoie de bani, cum e năravul,
 Îi vom găsi și-aceia în ce ni-a mai rămas...

Cantemir.

Să mergem. Cine știe ce sarcină mă paște.

(către străjer.)

S'o fi trezit măritul! Acești oameni săraci
Doresc să i se 'nchine...

(către cei doi.)

Acuma, pază bună,
Și Turcului o vorbă nu-i spuneți de prisos,
Căci vremea-i se plătește cu pungi și pietre scumpe...

Străjerul.

Întrați... Deschisă-i poarta înaltului județ,

SCENA a III-a.

CEI DE MAI SUS. SOLIMAN.

Cantemir.

Adusu-ți-am aice, o Doamne și prieten,
Doi oameni din Moldova ce, singuri precum sînt
Aduc cu dînșii țara și toată jalea noastră.
Nu sînt boieri de frunte și nu i-ai cunoscut,
Dar mii și mii de oameni vorbesc prin ei și strigă
Dreptate strigă, milă...

Cei doi.

O, da, mărite, milă îți cerem să ni dai,
Și nu avem alt sprijin decît sfînta dreptate.

Cantemir.

Ce este pe la dînșii, pot spune mai pe larg
Ei înșii. Hrana toată o 'mparte Tătărimea

Și Leșii cari 'n luptă cu dînsa-s încheștați:
 Sînt mame ce-și mănîncă nebune copilașii,
 Și lupii vin prin tîrguri și spîrcuie flămînzii,
 Iar Domnul care este în Scaun, ce pricepe!
 Bătrînul Grec, ce-și trece și cei din urmă ani
 În patimi rușinoase și în zădărnicie.
 Ei au un arz la dînșii, și chiar Vodă Șerban
 S'a pus chizeș că vorba lor e întemeiată.

Șandru.

O lume 'ntreag' așteaptă pe la stăpînii săi,
 A căroră credință o țin de-atîta vreme,
 Un ajutor în ceasul în care nu mai pot
 Decît să 'nnalțe glasul pentru un ultim sprijin,
 Cu noi e orice treaptă, cu noi e orice om:
 Nu-i nimeni să nu aibă în cuget tot acestea.
 Ar fi păcat Moldova să piară cînd vedem
 Că 'n preajmă-i se găsește oastea Mariei Tale...
 Ce-ar zice boierimea ce umblă la creștini
 Și caută de-acolo un sprijin la nevoie?

Pașa

Da, da, hienii voștri... Îl știu... Au mai crescut
 La număr cei ce uită de toată mila Porții?
 Voiu pune-odată mîna pe-acest haitic de lupi!

Cantemir.

Să nu vorbim de-acea cari s'au dus. Știu bine
 Și eu ce suflet are acel ce-a fost silit
 Să lase nedreptatea cînd nu poate s'o spargă
 Și să-și cerșeașcă 'n lume un loc să stea ascuns.
 Mă rog Mariei Tale s'asculte cu 'ndurare:
 În inima-mi simt însumi ce spun acești săraci.
 Si-aș fi în stare viața să mi-o dau pentru dînșii.

Dubău.

Eu ce să spun la cele ce pân' acum s'au zis ?
 Ce spune acest tânăr e adevărul însuși. —
 Și peste cele spuse atîta adevăr !
 Am mai trecut prin multe pân' am ajuns la vrista
 În care orice lucru poți spune c'a mai fost
 Și la orice durere adaugi amintirea
 Care-ți făgăduiește că veșnic nu va fi
 Năcazul de acum, cum n'au fost alte multe.
 Dar aş dori în urmă să nu las la nepoți
 O moștenire care nu face-a fi trăită,
 Mărite Pașă, numai o vorbă de-ai rosti
 Și Vodă cel nevolnic și-ar ispăși păcatul
 În temnița de care așa de vrednic e,
 Iar noi supt altă mină am fi altfel de oameni.
 Ți-l cerem. Dă-ni-l ! Fie boier, fie orice,
 Un ins din lumea mare, de să nu-i știm de nume,
 Dar paloșul să poată în mină-l învîrți
 Și să păstreze 'n suflet ceva din alte vremuri...
 Noi nu avem pe nimeni să-l credem...

Soliman.

Da, așa !

De ce să vreți ca Domnul voi singur să-l alegeți ?
 Pe Petriceicul vostru nu vi l-am înghițit,
 Și unui stîlp de Curte nu i-am lăsat puterea ?
 N'a stat cinstita cucă pe capul cel ușor,
 Și n'a vîndut la dușman oștirea 'mpărătească ?
 Nu umblă el acum la Leși neadormit,
 Cum cînele netrebnic ce-a supt sîngele turmei
 Și-a fost gonit, se 'ntoarce, pîndind în jur de țarc ?
 De-ajuns ni este nouă cu gusturile voastre !

Dubău.

Pe Vodă Petriceicu, ce Ștefan s'a numit,
 Să nu-l primească 'n ceruri stăpînul îndurării
 Și trupu-i să rămîie la cioare și la cîni!
 Căci strașnic a fost valul ce-aduse-asupra noastră
 Și-apoi în lumea largă cu banii strînși s'a dus.

Soliman.

O sabie se cade să curățe Divanul!
 O sabie și, unde-oiu găsi-o, o aleg:
 O sabie cumplită, în veci nesăturată.
 Să se sfîrșeasc' odată cu toți cei ce ne smulg
 De la odihna care ni-o cere bătrîneța
 Ca să pornim pe drumuri la goana de haini
 Și la o nouă luptă cu liftele acestea...

Dubău.

Să vie și această pedeapsă, o dorim.
 Mai mult: vom sta cu toții să-i ajutăm isprava:
 Sătui sîntem acuma de-atîta chin și jaf...

Cantemir.

Să-i crezi! Mi-ar fi și mie, la vîrsta ce mă aflu,
 Un chef să-mi satur dorul cel vechiu și să lovesc
 În ceata celor cari mi-au dat așa o soartă
 Spre a fi tot ei în frunte și la bielsug tot ei!
 O, cită ură fierbe, din vremuri, și în mine!
 Căci n'a uitat Serdarul, Clucerul anii cînd
 Stăteam și eu supt varga de fier a boierimii...

Dubău.

Și ce-am mai spune? Este bătrînul obicei
 Să nu venim la pragul înalt cu mîna goală.

Și-am strîns din sărăcia noastră aceste pungi
Pe care la picioare ca un prinos le-aducem...

Soliman.

Da, da... Știu obiceiul. Sînteți un neam bogat,
Și, cînd vorbiți de pradă și de obida noastră...
Să vie haznadarul spre a le număra
Aceste pungi, cu care v'ați arătat credința.
Și să venim acum la Domnul ce va fi.
Dar nu-l pot face pînă n'aud cealaltă parte.
De ieri se afl' aice un Grec venit din lași:
Ni l-a trimes acela de care voi vă plîngeți,
Bătrînul Dumitrașcu.

(către paznic.)

Ienachi e aici?

Să se înfățișeze la judecata noastră.

SCENA a IV-a.

CEI DE SUS, IENACHI PORFIRITA.

Ienachi Porfirita.

Icoanei celui care domnește peste noi,
Măritului al nostru stăpîn slăvit în toate,
Acelui care poate să facă tot ce vrea,
Vărsînd asupra noastră a milei lui dovadă,
Mă 'nchin, eu praful care îl calcă'n mersul lui,
Sărut cu bucurie și urma care-o lasă
Și îi urez — de poate să-mi fie 'ngăduit —
O viață 'ndelungată, noroc și spor la fapte,
Dar să-și aduc' aminte și de noi, cei smeriți,
Cari trăim cu gîndul să-i fim de folosință.

Soliman.

Destul cu ploconeala ! Ai bani ? Şi ce poţteşti ?
De n'aş vedea tot şerpii aceştia în cale-mi,
Cari, cu cât se pleacă mai jos tîrîndu-şi burta,
Cu-atîta se ridică mai lacom, şuiărînd !

Ienachi Porfirita.

Bani ! Biata noastră lume săracă, oropsită,
Urîtă de aceia pe cari-i luminăm
Cu şcoli de 'nvăţătură, cu carte elinească,
Ce bani poate s'aducă stăpînilor iubiţi ?
Şi cu ce am fi oare în stare să plătim
Atîta fericire ce-o dă Împărăţia ?
Îngăduie-mi, Mărite, ca mîna să-ţi sărut
Şi să ating şi poala veşmîntului de cinste...

Soliman (despreţuitor, se apără).

Veşmîntu-i scump şi cere de mult a fi plătit.

Ienachi Porfirita.

O da-l plătim, dar mijloc spre a-l plăti să fie !
Căci Domnul cel din ceruri a chibzuit aşa
Ca mîndru Otomanul să aibă arma 'n mînă,
Noi, Grecii, să aducem lumina din strămoşi...

Soliman.

Lumina este una ! Coranul o cuprinde !

Ienachi Porfirita.

Într'însa arde gîndul atîtor filosofi,
Şi nu-i obraznicie să pomenim de dinşii.
Dar, dacă ni dai voie să ni sfîrşim cuvîntul,

Lăsați sint bieți Romîinii pămîntul a-l lucra
 Și, supt oblăduirea greceștii minți alese;
 Să dea Împărăției și hrană și averi,
 Iat noi, vechili de țară, să 'ntindem în genunchi
 Bogatele prisoase ce le-am știut aduce.

Cantemir.

Așa ? Noi robi la dînșii ? Noi robi din neam în
 neam ?

Unelte umilite ale trufiei voastre,
 Șerbi ai moșiei noastre pe care v'ați prăsit,
 Guzgani de grile coapte, la seceriș de toamnă ?
 Ori n'am vărsat noi sînge de ar putea rodi
 Din singura lui viață pustiile de piatră,
 Și riurile noastre din lacrimi n'au sporit
 Ca să stropească lanul unde-ați căzut lăcuste ?
 Voi Domni în țara noastră și-acum și 'n veci de
 veci ?

De ce ? Ce este-al vostru aici, strînsuri a' lumii ?
 Unde-a căzut sudoarea din trupul cel sleit ?
 Pe care cîmp de luptă vă zac oasele voastre ?
 Și mintea cea măiastră ce bine-a iscălit ?
 Nici banul cumpărării nu-l dau pungile voastre,
 Și, dacă ban se cere, ei bine, banu-l dăm,
 Îl dăm căci e al nostru, și dăm și vitejia,
 Dăm și credința noastră, și sufletul ni-l dăm.
 Să contenească numai această umilință
 De-a sta cu frunți plecate în fața unui rob.
 Cît vrei, mărite Pașă ? Moldova îți va da...

Soliman.

Dai însuți, Constantine ? Dai tu ?

Cantemir (zguduit).

De este vorba,
Din noi dă orișicare. Dau însumi dacă vrei.

Pașa (către boier).

Aveți un Domn : acesta-i.

(către Porfirita.)

Și tu sărută-i mîna.

(Porfirita o face, plecîndu-i-se adînc.)

Boierii.

Întru mulți ani, stăpîne al nostru, Constantin !

ACTUL al II-lea.

(În Curtea din Iași.)

SCENA I-ii.

CANTEMIR. DRĂGAN.

Cantemir (către ștafetă).

Ai dat veste că vine trufașul Leah în țară ?
S'a adunat oștirea turcească la hotar ?
Avem nădejde oare să mai păstrăm a'noastre ?

Drăgan (șovâielnic).

Mărite Doamne...

Cantemir.

Ce Domn și ce mărire ? Sînt Domn în țara mea
Cînd pot sta la hotare s'o apăr de năvală,
Și cum pot fi eu mare cînd țara mi-a scăzut ?

Drăgan.

Ai apărat-o 'n ceasul cel greu de la Boian,
Cînd ai stătut de strajă și-ai biruit în luptă,

Cînd Hăţmanul cel mîndru în faţă-ţi a fugit,
Cînd s'au umplut de sînge a' codrilor poiene,
Şi zdrenţele de steaguri rămas-au prin stejari :
Acum e altă vreme, şi Cerul ne încearcă.

Căntemir.

De ce să ne încerce ? Cu ce-i sîntem datori ?
Au nu se face slujba în sfîntele biserici
Ca 'n Țarigrad pe vremea Chesărilor bătrîni ?
Nu dau din banii Curţii să facem mănăstire
La Mira, între codrii de brazi de la hotar ?
Nu chem Vlădici din lumea păgînilor supusă ?
Nu dau din punga noastră oricărui rugător
Venit din lumi străine să cate-adăpostire ?
Grecimea ce-am gonit-o din ranguri o păstrez
Cînd are 'n mîină cîrja păstorilor de suflet,
Şi Locurile Sfinte se țin din darul meu !
Şi 'n ceas adînc de noapte nu stau de rîngăciune
Pentru odihna ţerii ce mi s'a 'ncredinţat ?
Ce vreau sfînţii din ceruri mai mult decît atîta ?
Cu ce-s dator, o Doamne, de mă mai pedepseşti ?

(Întorcîndu-se către Drăgan.)

Şi deci nu vine nimeni din ei să mă ajute ?

Drăgan.

Am fost în lagăr. Toate pornite-s pe risipă.
Nu este-o siguranţă în ceata de mişei
Ce pradă sărăcimea mai rău decît duşmăanii.
Strînsură îngrozită. Degeaba-i mai aştepţi..

Căntemir.

Şi am primit Domnia de la astfel de oameni,
Li-am pus în slujbă braţul deprins a se lupta,

Am stors și cea din urmă vlag' a Moldovei mele;
 Și banul desnădejdiei întreg l-am cheltuit
 Spre a li da credința că nu-s pierdute toate.
 Iar ei?... Ce fac Polonii? De Craiul ce mai știi?

Drăgan.

O, iartă-mă cuvîntul jignirii să mi-l spun,
 Căci, sol cum sînt, dar buza mi-ar arde-o veste
 tristă.

Aduc cu mine-un crainic pe care mi l-ai dat
 Ca să-ți vorbească 'n față ce vrea acest protivnic.

Cantemir.

Cî zi-i să între.

(singur.)

Oare ce veste mi-a adus
 Acest ostaș din rînduri creștine, glorioase,
 În care tinereța și eu mi-am cheltuit
 Cînd nu-mi cerea Moldova să ieau povara asta.

(cumpănindu-și sabia.)

Ce tremuri, fier, cu care în Turci am răsbătut
 Supt steagul crucii celei încă neîchinată?
 Fiori de nerăbdare te trec cînd te aștepți
 Să sune înaintea-ți o sabie creștină?
 Ți-i dor de fapta care oprită ni-i acum?
 O, zile fericite a' tinereței mele...
 Ci stîmpără-te, brațul bătrîn e 'nlănțuit,
 Zădarnic sună trîmbiți cu glasuri cunoscute,
 Zădarnic o chemare de mult vine 'n auz:
 Un singur drum se află în fața mea: al fugii.

SCENA a III-a.

ACEIAȘI, BZOWSKI, DOMNIȚA

Bzowski (Intrînd).

Nu vin numai ca solul eroului regal,
 Al lui Ioan Sobieski, ce biruie turcimea,
 Și 'mparte viață nouă robiților vecini,
 Ci și ca un prieten. Mă mai cunoști tu, cneze,
 Ce-ai fost odinioară rohmistru 'n polcul meu?

Cantemir (uimit).

Tu, Bzowski, bun tovarăș. . Un vis mi te aduce?
 N'ai fost cules cu morții pe cîmpul din Hotin,
 Nu zaci supt mușuroiul de trupuri de la Nistru?

(mișcat.)

Nu vii ca o muștrare că sînt azi unde sînt?
 Și sînt dator a-ți spune ce e chemarea țerii?

Bzowski.

Sînt eu. Nu 'ntăia oară m'am ridicat din morți,
 Ca să plătesc la ceia ce-mi dau răvaș de iaduri,
 Și oasele bătrîne tot țin, precum mă vezi,
 Căci vloga tinerească le pune în mișcare.
 Moșneagul Bzowski are pe dracu 'n pielea lui,
 Și ca Hristos el calcă cu moartea peste moarte.

Cantemir.

Da, tu ești. E același cuvîntul îndrăzneț,
 Aceiași nepăsarea de toate cele sfinte.
 Același suflet care stăpîn nu și-a găsit.
 Ci stăi, moș Nicolae. Eu, moșul Constantin,
 Te 'mbiiu ca 'n vremea veche, să mai ciocnim
 păhare.

(bate din palme.)

Păharnicul să vie !

(către Bzowski.)

Și zi, mi te-au trimis.

De ce ? Dorește luptă mărețul Craiu cu mine ?
Vrea faima să și-o piardă în codrii din Boian ?
Ci spune. Mi-este grabă răspunsul să ți-l aflu.

(Păharnicul al treilea intră.)

Ce-i, tinere ? Îți pare ciudat că mă găsești
Pe mine cu acesta stînd bot la bot ? Eu, Vodă,
Și el care 'n oștirea-i e simplu ofițer ?
Ce știi tu cum se leagă prieten de prieten,
Tovarăș de tovarăș, ostașul de ostaș,
Bătrînul de acela ce-a îmbătrînit ca dînsul,
Și mai ales cînd casa-i pustie ca a mea ?

(se aude glasul Domniței cîntînd.)

Domnița.

E voie, tată dragă ? Și dumnealui de unde-i ?
Cît de străină-i haina !

Cantemir.

Ne lasă tu, Ruxando.

(o netezește pe păr.)

Îți caută de joc.

(către Bzowski.)

Eu n'o uitam pe dînsa, dar viața-i fără mamă
Mai greu îmi amintește de ceia ce-am pierdut.
Băieții mi-s pe-aiurea. Antioh e dus prin țară.
Dimitrie se află în Țarigrad la carte...
Sînt ceasuri cînd îmi pare că stau într'un mormînt
Și-aud cum crește iarba prin trupul meu ce zace.
Atunci, ca să mai treacă durerea...

(vede pe Păharnic, care s'a retras într'un colț.)

Vin s'aducă !

(Păharnicul pleacă.)

Ce Domn, măi Bzowski ! Vreme aceia, nu ca azi !
O Curte 'mbielșugată, boieri și gloată multă,
În fir era 'mbrăcată mulțimea robilor
Și la cei mari pe haine sclipiau tot pietre scumpe.
Povodnicii pe uliți trăgeau rădvane mari,
Și fluturau marama pe capete frumoase...
Ce mai oște ! Vinul curgea la colț de uliți,
Pe cînd la masa mare fruntașii închinau
Până cădeau supt masă, stînd drept numai cu
Domnul,

Vlădica... O, ce zile !... Acuma și la chef
Stai singur, iar boierii își caută de carte
Ori stau pe întunec grămadă, și-uneltesc.

Bzowski.

În lipsă de alți oaspeți să 'ntindem noi ospățul !
Moldova voastră-i bună de vii ca și de grîu,
Și de viteji e bună, pe tine cînd te are !
De cîntece, de danțuri, de fete, ce să zic ?
Cînd este pace 'n țară, te-ai crede 'n raiu cu îngeri.

(Păharnicul apare aducînd vinul.)

Cantemir.

Cînd este pace 'n țară... Dar cine ni-o va da !
Cînd voi de la hotare umblați ca lupi la pîndă
În jurul bieteii turme și-a tristului păstor ?
Ce furie v'aduce asupra noastră iarăși ?

Bzowski.

Războiul? Zeul însuși al lui este cu noi.
 Ori ai uitat ce poate eroul fără samăn,
 Acel ce cu-o privire dă viață oștilor
 Și fulgeră Turcimea c'un semn din mina-i tare?
 N'ai fost și tu în ziua cea mare la Hotin
 Când s'a topit în fața-i oștirea musulmană
 Și Pașa cel cu fața ca tuciul a uitat
 Că în ajun da palme lui Ștefan al Moldovei...

Cantemir.

Da, da, lui Petriceicu. O, Doamne, ce rușini!

Bzowski.

Și, când noi pe Sobieski în frunte îl avem,
 Când mergem după steagul alesului din ceruri,
 Menit creștinătății să-i deie ce-a avut,
 Ce stai tu la 'ndoială, ostașe vechiu al nostru
 Și, Doamne al Moldovei, pe gânduri de ce stai?

Cantemir.

Dar nu 'nțelegi ce lucru grozav e pentru mine
 S'arunc o țară 'ntreagă în cea ce nu știu?
 Și nu-s un Grec ce vine aici din lumea toată,
 Ci țara asta este pământul meu cel drept.
 Cu voi? dar înc' odată, puterea voastră unde-i?
 Un om? dar ce înseamnă acei din jurul lui?
 Ce sorți dă luntrii care, deprinsă 'n scurte drumuri,
 Se vede azvîrlită de-un braț neîndurător
 Cu pînzele-i ușoare pe luciul larg al Mării?
 Nu știi ce-i oastea voastră de care îmi vorbești.
 Noi știm. Și, dacă însuși să afli vrei, ascultă.

(Bate din palme. Apare un copil de casă.)

Să vie căpitanul de lefegii.

(către Bzowski.)

Ce crezi ?

Sîntem noi orbi cînd iată prăpastia în faţă ?

Pierdut-am obiceiul strămoşilor păziţi

La orişicare faptă, orice li-ar cere gîndul ?

Se află 'n lumea toată păţiţi mai pricepuţi

Decît aceia cari la toţi v'au dus ei greul ?

(căpitanul de lefecii intră.)

Arată-ni ce este cu oastea Craiului.

SCENA a III-a.

ACEIAŞI, UN CĂPITAN, UN APROD. MULTIMEA.

Căpitanul.

Măria Ta, nu-i oaste ; i-o ceată de tilhari,

Bzowski.

Ce zici tu ?

Cantemir.

Căpitane, ce ai de spus, ni spune.

(către Bzowski.)

El e dator ca toate să zică 'ntru-adevăr.

Tu, află-ţi mîngîierea în sfîntul vin al nostru.

(către căpitan.)

Creştina oaste pradă ?

Căpitanul.

Cum nu s'a mai văzut.

La dînşii nu-s biserici ori sfinte mănăstiri :

Pe toate se azvîrle nespusa lăcomie,

Potirele se umplu de vin prihănit

Și mâini pline de sînge ating sfintele-odoare !
 Se șterg cu antimise pe groasele mustăți
 Și moaștele zdrobite se risipesc în țernă !
 N'a mai văzut Moldova așa jăfuitori.

Cantemir.

Si totuși legea noastră e lege pentru dînșii
 Și crucea se ridică pe steagurile lor,
 Iar Craiul duce lupta pentru creștinătate.

(căt're Bzowski.)

Prietene, mai toarnă dîn vinul de Cotnari :
 Ți-l dau de bună voie, și cupa nu-i sfințită :
 Măcar aici la mine sîntem între creștini.

(Bzowski încearcă a vorbi.)

Nu, taci. Căci adevărul își are rînd la vorbă.

Căpitanul.

Și, dacă mai departe, voiești, Doamne, să știi,
 Nu-i Curte boierească să stea întreagă 'n drumul
 Pe care vin joimirii în goana cailor
 Și n'a găsit cruțare nici a Măriei Tale :
 Sfărmat e tot ; căzut-a bătrînul coperiș
 În flacări, și argintul icoanelor topite
 S'amestecă 'n cenușă cu vechile hirtii
 În care sta povestea isprăvilor bătrîne.

Cantemir.

(căt're Bzowski.)

Auzi ? Căsuța noastră și ea s'a prăpădit.
 Și n'am loc pentru tine 'n moșia strămoșească
 Unde-au venit s'aducă salut creștin ai tăi.

(aparte.)

Ori nu ciocnim păhare în cinstea libertății ?

(către căpitan.)

Și e măcar oștire puternică la ei ?

Căpitanul.

Ce-aș spune ? Cînd ostașii sosesc în rînduială,
E mijloc ca puterea lor să o socotești,
Dar ăștia ? O ceată nu știe de-altă ceată,
Se luptă între dînșii în setea lor de jaf,
Și cine e mai mare n'ar ști nici ei să spuie.

Bzowski (mînios).

E Regele, eroul...

Căpitanul.

Să fie cu iertare, căci eu nu vă cunosc
Dar Craiul își petrece departe de oștire.
Că e viteaz, se spune, și noi o credem toți.
Dar nu de vitejie ni-i sete 'n suflet nouă.
Avem, de și adesea lipsită de noroc.
Voim — mă lasă, Doamne, s'o spun — o ocrotire
Mai tare ca puterea ce înșine-o avem :
Și nu e nici putere în oastea care vine.

Bzowski.

Și totuși va ajunge îndat' aici în lași:
Dacă-i așa, atuncea privește-aceste rînduri.
Din călărime-o parte e azi la Botoșani:
Ni trebuie s'ajungem aici cîteva ceasuri.

(Cantemir face semn să plece căpitanul, uimit.)

Și, dacă împreună cu noi nu vei veni,
 Tu vei avea aceeași soartă ca și vrăjmașii
 (Afară se aude zgomot. Cantemir se apleacă la fereastră.)

Cantemir.

Ce vuiet se aude ? Ai voștri au sosit,
 Se pregătesc să-mi facă făgăduita cinste ?
 Ascultă, Bzowski, casa e plină de averi.
 Îți iea ce vrei din ele ; mai bine să ajungă
 În mîna de prieten... De ce te oțerești ?
 Moldova doar e țară vrăjmașă ! Căci, să știi,
 Eu nu merg cu aceia ce-aduc sabia 'n țară.

(S'aud sunînd clopotele.)

Ați fi putut ca altfel să fiți întîmpinați
 Decît cu acest sunet de clopote 'ngrozite
 Ce chiamă spre risipă mai rău decît supt Turci
 Acest oraș de Scaun al jalnicei Moldove.

(un aprod intră pripit.)

Un aprod.

Măria Ta, mulțimea te cere. Năvălesc
 Pe uliți toți pribegii ce văd cum zarea arde,
 Femeile la pragul nostru stau în genunchi,
 Bărbații cer o pîne de la domneasca milă,
 Copiii prin unghere s'ascund înspăimîntați,
 Iar clopotele sună a jale în pustii.
 Vin Leșii. Nu-i puțină mulțimea s'o oprim...

(mulțimea năvălește.)

O femeie.

Nu ne lăsa, o Doamne, ne prăpădim... Ajută !

Un preot.

Batjocură se face de legea noastră.

Un bătrîn.

'N vînt

Se 'mprăştie avîntul strîns cu atîta trudă.

Un străjer.

Nu mai putem tâlharii de-aicea sa-i oprim,
 S'au înhăitat toţi Craii nebuni din mahalale,
 Şi temniţele toate s'au spart. Umblă beţivi
 Şi ucigaşi cu steaguri străine 'n toată voia.

O jupăneasă.

Măria Ta, copila domnească s'a speriat
 De vălmăşagul care vuleşte 'n jurul nostru.
 Ce facem? De bejenii şi noi să ne gătim?

Cantemir (către Bzowski).

Priveşte, frate Bzowski, la fapta ce-aţi făcut.
 Ori de aceste lucruri avea nevoie ţara?
 Şi pe această cale creştini-i liberaţi?
 În plîsetele celor sărmani intra-va Craiul?
 Săracă mintea voastră, trufaşă şi nebună!
 Si să mă 'nchin îmi cereţi la cei cari ni dau
 După atîtea veacuri de mucedă robie
 La Turci, cari averea măcar ni-o ocrotesc,
 Ştiind că din prisosu-i şi ei şi-or trage partea,
 Ni dau un ceas de sama acelui ce-l trăim?
 O, nu! Găsesc eu drumul deschis spre alte lupte,
 Şi, dacă nu vin Turcii, ei bine eu voi şi
 Să aflu în Moldova puteri de luptă nouă.

(către aprod.)

Să steie slujitorii gata de a porni,
 Să-şi ia Mitropolitul ce poate strînge 'n pripă,

Să puie negustorii ce marfă știu în lăzi
Și să le-ascundă 'n turnuri supt paza îngerească,
(către mulțime,)

Iar voi nădejdea voastră să fie 'n Dumnezeu,
Ce n'a lăsat această țară nemîngîiată
Nici în cele mai grele ceasuri din viața ei.
Cît despre mine, locul meu îl voiu nemeri,
Și nu va trece vremea cînd m'oiu întoarce iarăși,
Ducînd cu mine vestea că iar s'a înnălțat
Acest steag al Moldovei ce astăzi se 'nfășoară.

(arătînd spre Bzowski.)

Pe dumnealui, trimesul unui Domn milostiv
Ce arde și ucide în țară de prieten,
Țineți-l cum ni-i firea de oameni iertători
Și-l dați în mîna celui ce va veni îndată

(către Bzowski.)

Și căruia din parte-mi, ca vechiu ostaș polon
Și ca Domn al Moldovei, să-i spui că nu așa
Se capătă iubirea acestui neam al nostru.

ACTUL al III-lea.

Curtea din Iași. Sobieski la masă între ostași poloni.

SCENA I-ia.

SOBIESKI, JUPĂNEASA MARGA. JUPĂNEASA ILEANA.
JABLONOWSKI. IANI VISTIERUL. TOADER VORNICUL.
RAWSKI.

Sobieski (vesel).

Și-acum cînd Iașul este supus puterii noastre,
Moldova cea bogată cînd ni s'a închinat,
Cînd oștile polone spre Dunăre sînt gata
Și Țarigradu-așteaptă să fie liberat,
Un ceas, cît ni-i popasul aici, să ni petrecem.
(spre Marga.)

În țara asta unde-s femei de sama lor:
Nu are Răsăritul făpturi așa de mîndre
Și vorba lor e dulce ca viersul din povești.
Formosae sunt supernae, în graiul lui Horațiu.

Marga.

Vor fi ori ba frumoase, dar gîndul lor d'întăiu
E să se 'nchine celui ce-a venit s'aducă

Dumnezeiasca milă a unei desrobiri.
 Ce drept nu are-acela ce face-astfel de daruri ?
 Ni este dragă toată oastea creștinilor;
 Ni-s dragi voinicii cari te 'ncunjură, o rege,
 Dar dintre toți acela care ni e mai drag
 Ești tu, mărite Doamne, mîntuitor de neamuri...

Ileana.

Ce-a fost până acuma săracă viața noastră !
 Ținute 'n cămăruțe ascunse de străini,
 Păzite de privirea Țiganilor de casă,
 Silite să lucreze din zori până 'n amurg
 Alături de roabe cu mintea mărgenită:
 Așa copilărie ni-a fost dat să trăim.
 Pe urmă măritișul cu cine știe cine,
 Un om pe care ochii atunci întâiu îl văd,
 Schimbarea închisorii cu altă închisoare,
 Copiii ce s'adună în fiecare an
 Și grija slugăririi stăpînului: atîta !
 Podoabele, la hramuri, la cîte un oaspeț:
 Încolo le închide dulapul pentru molii
 Și pietrele cu focuri în umbră neagră zac.
 Acuma se deschide o zare 'n fața noastră !
 Sîntem de o potrivă cu cei cari-i iubim,
 Luăm parte la plăcerea victoriei creștine,
 Ciocnim păhare pline de vinul de Cotnari
 Și, de ni-i somn, sînt brațe gătite să ne prindă ?

Marga.

Așa e, surioară. Și cel mai mîndru gînd
 Al nostru e odată să trecem de hotare,
 Să mergem împreună cu voi în alte lumi,
 Să fim părtașe-a' vieții creștine țără piedeci,

(alintindu-se.)

Frumosul Craiu în care nădejtile ni-am pus,
Căci are o privire pentru sfiala noastră...

Jablonowski

Poți fi de-astfel de vorbe mîndru, Măria Ta,
Femeile Moldovei știu bine să aleagă
Pe-acela cărui toate grăbesc a le 'nchina.
În sănătatea voastră, o dulce, scumpă pradă!

Sobieski.

La astfel de cuvinte dator mă simt și eu
S'adaug o regală urare mulțămită...
Draguțe Moldovence, în inima-mi aveți
Un loc pe care nimeni nu poate să vi-l iele:
Frumoasa mea regină și dînsa ar ierta
Această închinare ce se aduce vouă...
Să fie țara voastră așa cum o doriți
Iar voi să fiți în țara noastră soții iubite!

Toader Vornicul.

La glasurile care spre tine îndrăznesc
Mărite Craiu, ne lasă și noi să dăm rostire
Iubirii care 'n inimi ni s'a sălășluit
Din ceasu 'n care soarta ni te-a adus aice.
Meniți sîntem alături să mergem, noi, cei mici,
Noi, micii șerbi ai celor ce ni aduc scăparea
Din jugul păgînimii supt care ne-am trudit.
Pentru frăția noastră acest păhar, stăpîne,
De ni-i iertat în ziua cea mare să ciocnim,
Cu-acela către care abia se 'nnalță ochii.

Jablonowski.

Și tu, Iani, nimica n'adaugi de la voi,
 O Greci cari în toate știți măguli puterea,
 Tirindu-vă pe burtă spre cel mai putincios.
 Să auzim ce știe găsi isteața minte...

Iani Vistierul.

Noi, Doamne, știm un lucru: bătrînii filosofi
 Dau sfatul ca în toate să căutăm ideia.
 Ea e aceia care ne face ce sîntem,
 Ea dă îndemn la faptă și ea o cîntărește,
 Dintr'însa și spre dînsa vin toate cîte sînt
 Și nu sîntem în viață decît întruchipări
 Ale ideii care e vieșnică și sfîntă.
 Noi ne trudiam prin faptă și nu găsiam un drum.
 Tu ni-ai adus și drumul cu gîndul împreună.
 Afară de iubirea ce-ți dăm ca domn creștin,
 Aducem și respectul pentru ideia voastră.
 Ideii întrupate în voi ne închinăm.
 Destul cu chibzuiala politică, destul
 Cu frasele în care se 'mbracă lingușire !
 E ceas de veselie. Să 'ncepem a trăi
 Așa cum se cuvine în zi de serbătoare.
 Ce-aduce următoarea zi, cine poate spune ?

(un cîntăreț polon.)

Măriei Tale prinos ți-aducem de cîntări,
 Noi cari ducem traful supt fermecata spadă
 Și cari avem parte din a iubirii pradă
 Cînd biruința-ți este prilej de desfătări.

Ești zeul Marte care petrece 'ncunurat
 De lauri lingă zine ce stau să-i cadă 'n brață.

Cînd birui tu, Olimpul saltă și se răsfață,
Iar Bacchus se strecoară la Venerea în pat.

Sobieski.

Să vie altul. Țsta prea mult ne-a tot purtat
Prin lumile divine ale lui Iupiter.
Ceva mai cald să-mi ziceți în ziua asta mare
Cînd armele regale o țară ni-au supus
Și peste lași întinde vulturul alb aripa!
Un cîntec crud de lagăr să-mi ziceți voi acum.

Jablonowski.

Să vie moșul Rawski: a fost prin lupte multe
Și cîntecele toate la el se pot găsi.
Zi-i, staroste războiul, de la Hotin cu Turcii.

Rawski.

Dacă porunca este de la Craiul, mă 'nchin.
Ce bucurie, Doamne, simțesc la amintirea
Aceleia zile 'n care Măria Ta ai fost
Biruator, eroul creștinătății toate!

(zice cîntecul.)

Nu te-am uitat, Hotine, și ceasul glorios
Cînd oștile păgîne s'au risipit în fugă,
Cînd Pașa cel sălbatec căzu în țernă jos,
Cînd stau în vrafuri morții la Nistru în văiugă.

(cei de față se aprind la cîntec.)

Nu te-am uitat, cetate bătrină moldoveană,
Cu ziduri zdrențuite ce 'n valuri se preling:
S'a luminat acolo a biruinței geană
Pe cînd a' semilunei raze pe cer se sting.

(adunarea repetă aceste versuir.)

Și iarăși niciodată nu te-om uita pe tine,
Prieten al acelor ce sufăr în nevoi,
Nu vom uita de hramul tău, o Sfinte Martine,
Ce ai întins o mână de ajutor spre noi.

(același joc ca mai sus.)

Dar n'om uita pe-acela ce 'n ziua minunată
A frînt dintr'o trînteală pe mîndrul Musulman,
Nu vom uita eroul cu fruntea'ncununată,
Pe 'nvietorul faimei creștine, pe Ioan!

(același joc ca mai sus.)

Jablonowski.

Să ni trăiască mîndrul ostaș, regele nostru!

Vornicul Toader.

Moldovei să-i trăiască acest răzbunător!

Marga.

Să ni trăiască nouă acel care iubește
Femeile Moldovei supuse voii lui!

Ileana.

Să fie veșnic tînăr în glorie tot nouă,
Și inima să-i fie tot tînără mereu!

Un glas.

Mărire ție, Doamne, biruitor de neamuri!

Alt glas.

Desrobitor de neamuri, mărire ție 'n veci.

Sobieski.

Dar Moldovenii voștri nu știu un viers să-mi zică ?
Pe voi și țara voastră eu vă cunosc de mult :
Au n'a trecut pe-aice odată tatăl nostru,
Nu ni spunea acasă comorile ce sînt
Ascunse în această țară pârînd săracă :
Comorile de-avere, comorile de vipt,
Comori de vitejie, comori de frumuseță ?
N'am cercetat eu însumi acest pămînt bogat ?
Văzut-am Domni cu fală pe tronul de robie,
Ce se 'nșelau pe sine cu mîndrul lor alaiu,
Crezînd că-s de o samă cu regii libertății:
Păpuși înveșmîntate în haine de 'mprumut,
Puind în fir de aur nimicnicia goală ?
Gonit-am eu dăunazi pe Duca cel avar,
Cu-averea lui întreagă pornitu-l-am încoace,
Să-și treacă bătrîneța umilă în Liov
Și-am dat prin Petriceicu Domn drept tristei Moldove
Îi știu în tot ce este bun, și 'n ce-i rău îi știu.
Îl știu și pe acela ce, de frica pedepsei,
Ce sta să-l prindă 'n urmă, fugi înspăimîntat
Și-acuma rătăcește departe în pustiuri,
Unde voiu merge însă și tot îl voiu găsi,
Alătura de Turcii ce i-au rămas prieteni;
Îl știu pe desertorul creștinei datorii,
Pe Cantemir bătrînul, ostaș polon de cînst
Ce-a înșelat acuma credința-i de demult
Și-a terfelit obrazul cel alb cu fapte negre...
O da, eu știu Moldova... Și cîntecul i-l știu,
Zglobia zicătură ce prinde-orice greșala
Și 'n două trei cuvinte o dă lumii de rîs,
Știți voi, aș fi în stare să cînt moldovenește.

Vornicul Toader.

La ce nu se pricepe un om așa cum ești ?

Marga.

Eu n'aș jura că viersul de dor îți stă pe buză.

Ileana.

Ce hore minunate cu toatele-am juca
La vorbele pe care le-ar da Măria Voastră !

Iani.

Păcat că se trudește un gând așa de 'nnalt
Să 'nchege-o poezie în barbarul lor graiu :
În limba latinească ar prinde mult mai bine,
Iar limba elinească și zeii o vorbiau.

Jablonowski.

Acum deocamdat'o vorbesc lingușitorii
Acea ce norocul și-l caută mințind,
Spre cari mi-e și scîrbă să-mi mai arunc și ochii.
Așa cum e, sălbatec, îmi place Moldoveanul,
De-l pun cu voi alături, neasămănat mai mult :
În limba lor răsună atîta duiosie
Și tot așa de bine-i pe buze de viteaz.

Sobieski.

Gîlceava să 'nceteze. Eu vreau să cînt așa,
Pentru că ni este cheful să rîd de caraghiosul
Vrăjmaș care se 'ncrede să poată birui
Oștirea creștinească, noi toți fiind în frunte.
Să vie lăutarul spre a 'ntovărăși.

(apar trei cobzari. Întăiul e Cantemir schimbat de haine.)

SCENA a II-a.

ACEIAȘI. CANTEMIR.

Un copil de casă (aparte.)

E Cantemir, e Vodă !

Alt copil de casă.

O taci, căci îl ucizi !

Cel d'întăiu.

L-am cunoscut pe semnul de rană de pe frunte.

Al doilea.

Pe lacrima ce curge din ochi-i îl cunosc.

Sobieski (cîntă).

Constantine,
Fugi bine,
Nici ai casă,
Nici ai masă,
Nice dragă jupăneasă.

(Cantemir privește fix pe rege; o strună din cobza lui pocnește.)

(Adunarea rîde.)

Marga.

O da, n'avea în casă decît puține slugi
Bătrîne, care viața cu el și-au fost făcut-o,
Și sămăna cu ele de parcă frați erau.
Așa era Domnia Moldovei cea scăzută.

Ileana.

Pe urmă și copili ! Domnița mucezia
În grija jupănesei netoate și neghioabe,

Spre care și moșneagul cu ochii căuta.
 Băiatul Dumitrașco cetia filosofie
 Cu Grecul Cacavela, un nobil preceptor,
 În mijlocul mulțimii de cărți învălmășite.
 Iar șoarecii prin casă aveau rost de curteni:
 Vistiernicul cel Mare n'avea o pungă 'n mână
 Și cămărașul vremea tlămînd și-o petrecea,
 Pe cînd Vodă sta singur cu vinul lîngă dînsul
 Și închina cu sine, calic ce mai era !

(Cantemir scapă cobza.)

Un paj.

Să mai păstrăm moșnegii ce zic moldovenește ?

Sobieski.

Da, să-i păstrăm, mai este puțin până în zori
 Și cine nu se culcă de vreme, dator este
 Ca noaptea s'o închine plăcerilor de tot.
 Pe urmă vie truda și grija și silința,
 Pe urmă vie boala și moartea și ce-o fi !
 Avem doar o viață, și s'o trăim pe-aceia !

(căt're Cantemir.)

Ascultă-mă, bătrîne, n'ai ști să zici și tu
 Un cîntec din Moldova cea veche, cînd prieteni
 Eram cu Moldovenii și lupta o dădeam
 Alături pentru cîntea creștinei legi comune ?

Vornicul Toader.

Știi tu, moșnege, vîersul luptei de la Vaslui ?

Cantemir.

Acolo am fost singuri; mă mir că n'ai știut-o.

Vornicui Toader.

Atunci spune povestea cea de la Războieni.
Cantemir.

La Războieni bătrînul Ștefan singur era :
 Îl părăsise toată puterea creștinească.

Sobieski.

Ce spune ?

Jani.

E un suflet mornit, Măria Ta,
 Din cei ce-și fac plăcere să fie împotrivă
 Atuncea cînd de dînșii pentr' un nimic te rogi.

Ileana.

Mai bine pe acesta hursuzul să-l lăsăm ;
 Sînt alții cari-s gata plăcere să ni facă.
 Romînu-așa-i oriunde și mai ales aici :
 Îl rogi, el îți răspunde cu vorbă 'mponcișată,
 Și numai cînd porunca i-o dai, ești ascultat.

Cantemir.

Cățea care muști sînul de unde ți-ai luat hrana ?

Ileana.

Ce zice ? De ce cîne vorbește acest prost ?
 Ce se năzare ăstui lingău de la ospețe ?
 Ascultă tu...

Iani.

Te 'nșeli, n'a zis nimica decît că e flămînd
 Și i-ar prii o leacă din hrana noastră bună.

Poate-un păhar din vinul cel roșu de Cotnari
Căci, zice, ca un cîne a stat pe pragul ușii.

(Iea să-i deie pîne și icre.)

Să-i dăm o 'mbucătură cu voia Craiului.

Cantemir.

Nu, mulțănesc, mi-ajunge. Sătul sînt de ce văd.
Și sufletul meu cere un singur lucru: moartea.

Vornicul Toader.

O, moartea vei avea-o mai iute de cum crezi.
Ți-i scrisă pe obrazul cel supt de orice sînge,
Ea tremură 'n genunchii ce se ciocnesc de frig
Și se ascunde 'n pieptul cel scorojit de tușă.

Sobieski.

Dar s'auzim un cîntec bătrîn de la acel
Care 'n curînd va duce cu el o 'ntreagă lume.
Să auzim, bătrîne. Am poftă de-auzit.
N'aveți și voi un cîntec de veche vitejie?
Au n'ați avut o clipă în care-ați biruit,
Atunci cînd vloga voastră tot nu secase încă?
N'ați fost odată tineri? Viteji n'ați fost atunci?
N'a stat Ștefan-cel-Mare Domn în Moldova noastră?
Pe vremea cînd regatul supus și-l număra?

Cantemir.

Să fie deci pe voia Măriei Tale, Doamne.

(Începe.)

Prin păduri adînci
Pe supt negre stînci,

Cine trece oare
 În scumpe odoare,
 Trece innainte
 În mindre veșminte,
 Trece pe furis
 Supt acoperis
 De ramuri legate,
 Și încirigate,
 Ramuri care rup
 Blana de pe trup,
 Trunchiuri ce omoară
 Dușmănoasa fiară.
 Cad, se 'ngrămădesc,
 Oasele zdrobesc,
 Oastea nimicesc,
 Craiu-l îngrozesc,
 Craiul cel avan
 Oaspete dușman:
 Fire-ar locul lui
 Fundul iadului!

Sobieski.

O luptă 'n codri... Multe pe-aici au fost purtate,
 Și nu odată Turcii și-au luat răsplata lor.
 V'a mers faima departe, o voi păduri-morminte.
 Urmează-ți tînguirea învinșilor, bătrîne.

Al doilea lăutar.

Zi-i, moșnege, zi-i.

Cantemir.

De ce plingi fierbinte,
 Domn fără de minte,
 De ce plingi duios,
 Omule fălos?
 Pentru toate-aceste
 Vina a cui este?

Cine te-a chemat
 Ca să fi cercat
 Ceasul cu păcat,
 Ca să fi văzut
 Oastea ce-ai pierdut,
 Ca să întâlnești
 Voinici din povești?

Sobieski.

Sînt vremi cînd face omul ce însuși n'a gîndit:
 În urma noastră merge putere nevăzută,
 Și cine e acela ce ar putea numi
 Al său ce se întîmplă cu fapta minii sale?

Al doilea lăutar.

Zi-i, moșnege, zi-i.

Cantemlr.

Și-acum fugi pe șleah
 Voinice Craiu leah,
 Ce-ți mai este bun,
 Olbrecht, Craiu nebun!

Jablonowski.

Destul! Acesta spune trădarea din Cozmin,
 Vînzarea ticăloasă de la Dumbrava Roșă.
 Te-a învățat vreunul acestea să le zici?
 Și cine ești tu oare de necinstești cu vorba
 Pe regii glorioasei Polonii, pe-acest
 Erou al libertății cu care vrei s'amesteci,
 Cobînd peirea noastră, pățania de-atunci!
 Ostași, să puneți mîna pe dînsul...

Sobieski.

Pane, nu!

Cîntarea ce-am cerut-o datori sîntem acum

S'o 'ngăduim.. Povestea înfrîngerii ce-a fost
 Îndemn este ca alta în veci să nu mai fie.
 Ne învățăm mai bine cu astfel de-amintiri
 Decît cu proslăvirea ce înșine am face-o :
 Așa gîndiau Romanii cei mari în orice ceas.
 Să căutăm ca dînșii să fim în vremuri bune,
 Căci vremea rea în urmă pîndind stă nencetat,
 Trufia noastră-i este prilej să se răzbune.
 Ciudat ce se petrece și în sufletul meu..
 Să ne gîndim la lupta de mine, ce-i aproape !

(se face ziuă. Deschide fereastra.)

Ce mîndru se ridică perdeaua cerului
 De noapte, și lumina de zori roșește zarea !
 Ce spui, dungă de sînge, ce 'n fața mea răsai ?

(către petrecători.)

Voi, rămîneți în urmă. N'avem nicio nevoie
 De cei cari, cînd plînge pămîntul lor, primesc
 Pe-acela ce cu steaguri străine vine 'n țară.

(către Cantemir.)

Iar tu, bătrîne, cîntă urmașilor nătîngi
 Isprava săvîrșită de 'nnaintașii noștri.

Cantemir.

Cîntarea mi-e sfîrșită. Măria Ta, mă 'ntorc
 La cea ce m'așteaptă aiurea...

Sobieski.

Un alt cîntec ?

Cantemir.

Nădăjduiesc că altul și că voiu întâlني
Încă odată mila Măriei Tale, Doamne.
Cântările Moldovei n'au luat încă sfârșit.

ACTUL al IV-lea.

(Sfatul boierilor.)

SCENA I-ia.

MIRON COSTIN, VELISCU, TIFESCU, PORPHYRITA,
UN CALUGĂR. ALȚI BOIERI.

Țifescul.

Eu zic că nu se poate să mai trăim așa.

Miron Costin.

Ce? Nu-i bine să fie un Domn bătrîn și bun,
Ce nu știe să spuie de-a lui bătrînă viță,
Ci vine drept din codru și din părinți țerai?
Nu pute în palatul domnesc sfînta opincă?
Dulama nu se poartă ca un cojoc mișos?
Și, dacă nu mănîncă din talere de lemn
Și a uitat să taie cu ața mămăliga,
Ospetele de Curte par un praznic de sat
Iar noi sîntem calicii ce-așteaptă fărîmătura...

Velîșcu.

Nu-i loc de glumă astăzi, Miroane frate, ci
S'ar cuveni prin fapte să 'mpiedecăm rușinea.

Porphyrița.

Și drept e că rușinea ne prinde cînd vedem
 Un om fără de carte, nepriceput ca dînsul
 Stînd Domn pe tronul 'n care Vasile a stătut,
 Vasile spre a cărui mărire 'mpărătească
 Priviau ca spre speranța supremă Grecii toți
 Și-l așteptau să între în Sfînta Sofia,
 Iar dumnealui acesta nu-și știe spune-un gînd,
 Cu degetele-i groase n'a răsfoit o carte,
 Îi sînt deșerte nume slăviții filosofi
 Și poezia-i pare a fi o jucărie.
 Degeaba Cacavela încearcă a-i vorbi,
 Istețul Ieremia ce-i crește beizadeaua:
 La ce-ar putea ajunge c'un om de teapa lui?

Miron Costin.

Ienachi, lasă grija Moldovei cui o știe
 Și cui are chemarea s'o treacă la urmași.
 Ce-ți este ție oare o soart'ășa străină?

Ienachi.

Credeam totuși că dreptul același îl avem.
 Acei cari alături stăm în dregătorie
 Și cari din aceleași cărți gîndul ni-l hrănim.

Țifescul.

Că, da, noi de aceia ne-am adunat aice
 Ca să afle Românul că nu este un Grec
 Și Grecul că nu poate să simtă românește...
 Avem o hotărîre de luat. S'o luăm! Acum!

Miron Costin.

De este ca din vorbă la fapte să ajungem,

Nu trebuie alîtea să le mai amintim :
 Sînt vii doară în mintea oricărui a ceea.
 E om ca să nu ştie că Vodă Cantemir
 Un prost a fost şi astăzi e prost ca 'n totdeauna,
 Că nu ştie să-şi puie un nume supt hrisov,
 Ci nemereşte doară locu-alb de supt scrisoare
 Şi trage peste slove săpate-un pămătuf ?

Țifescul.

Că e bețiv şi vremea şi-o trece 'n zăpăceală
 Încremenit la masă cu vinu 'n fața lui,
 Că până şi 'n alaiuri de hram se poticneşte,
 Că doarme după prînzuri la ceasul de județ ?

Miron Costin.

Iar țara ni-o apasă cu biruri grămădite,
 Vorbînd de-o mănăstire ce n'o va mai sfîrși,
 Căci pentru lăcomia-i nu trebuie sfîrșită.
 În codrul de la Mira se varsă bani muncîți,
 Şi pietrele se leagă cu-acea sudoare cruntă
 Ce o vîsă săracul cînd dă muncă de rob.

Țifescul.

Începe să se cînte prin sate viersuri nouă,
 Batjocură Domniei şi nouă tuturor.
 Îmi pare, Logofete, că nu-ți sînt neștiute...

Miron Costin (zîmbind).

Se poate. Cînd se smulge ceva din gîndul tău
 Şi se rosteşte-astfel ce crede orișicare,
 Să-l ducă mai departe e dreptul orișicui,
 Căci el este acela ce a stîrnit cuvîntul.

Porphyrita.

Dar mințile alese găesc cuvîntul drept.

(către Țifescul.)

Ți-aduci aminte viersul ce umblă pe la sate ?

(cîntă încet.)

Cantemir era un Domn,
Altfel prea de treabă om.

Miron Costin.

Destul. Doar pentru cîntec noi n'am venit la sfat

Țifescul.

E drept, dar ce plăcere-i măcar așa să spunem
Ce fierbe în mînia oricărui din noi.
Se potrivește bine sfîrșitul, Logofete.

(cîntînd tot așa.)

Cu păharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește.

Glasuri.

Așa : să înceteze acele aspre dări !

Altele.

Să nu ne mai apese făr' a ne apăra !

Uu călugăr.

Sînt cleric, dar averea luată de la săraci
Nici Dumnezeu cu fața voioasă n'o primește.
O țară năcăjită nu-și cere mănăstiri
Și ruga cea mai bună dreptatea e și mila.

Alte glasuri.

Și Vodă să mai beie din sumele ascunse...

Miron Costin.

Așa n'o să ajungem la niciun capăt bun,
Se cere ca și scopul să-l știm precum se cade.
Să zicem că Domnia cea rea s'a isprăvit,
Că am scăpat Moldova de-atîtea mișelii;
Pe urmă, ce-o să facem?

Țifescul.

Pe urmă, ne gîndim.

Miron Costin.

Să fie cu iertare — prin a gîndi să 'ncepem...
Voi un Domn? Pe cine? Acel care-i numit
Iertat îi e să fie așa cum cere firea-i,
Și tot așa acela ce tronul-a moștenit,
Dar Domnul cel pe care o țară îl alese,
Acela pentru care mulțimea s'a mișcat
Și a vărsat și sînge puterea ca să-i deie,
Acela se cuvine să se înalțe-așa,
Încît nimene altul să nu-l poată întrece.

Velișcu.

În adevăr se cere să fie-așa cum zici.

Miron Costin.

Așa gîndiți cu toții? Dar omu-acela unde-i?

Porphyrita.

Mai sînt încă la Poartă atîția buni mazili,

Cari plîngînd lăsară acest pămînt de hrană
 Și cari-și plîng acolo norocul ce-au avut
 Și n'au un dor mai mare decît să vie iarăși.

Țifescul.

O da, pare că Grecii tot nu ne-au supt destul:
 Să-i mai poftim acuma din nou să se îngrașe
 Din carnea cea slăbită a prostului norod!

Velișcu.

Un Domn nou,— dar acela să fie de aici:
 Să fi răbdat osînda alături de noi,
 Să fi trudit la munca tăcută pentru țară,
 Crestat să-i fie trupul de fierul dușmănesc
 Și brațul lui să poată ținea o armă 'n lîptă.

(Un boier grec către Porphyrita.)

Ai înțeles, cumetre?

Porphyrita.

Am înțeles destul —

Miron Costin.

Ascultă-mă tu care de două ori mi-ești frate:
 Odată prin părinții noștri ce ne-au născut
 Și-al doilea prin locul ce-avem în boierime.
 Un Domn? Dar ce mai poate un biet Domn mol-
 [dovean?

Țifescul.

De ce nu? Oare nu e în mînă-i buzduganul?

Miron Costin.

Nu mai vorbi zădarnic de-aceste jucării
 Cu care se înșeală copiii fără minte.
 Domnia noastră este sfîrșită...

Glasuri.

Nu e drept !

Altele.

Și, de ar fi sfârșită, în loc ce vrei să punem?

Miron Costin.

Ce vreau ? Creștinătatea o vreau stăpîn' aici
Și vreau ca și Moldova s'ajung' a sta odată
În rînd cu altă lume în școli și 'nvățături,
Vreau să nu mai petreacă în ranguri dobitocii,
Neștiutorii cărții să n'aib' a porunci,
Vreau să nu fie neamul la altele de-ocară,
Atîta vreau, dar astea neapărat le vreau.

Velișcu.

Și-acum prin ce minune acestea se vor face,
Căci Domn ai spus că țerii nu-i mai e de folos
Și că fără Domnie se cere-a fi domnită ?

Miron Costin.

În fața tuturoră vorbesc fățiș, deschis,
Oricare ar fi părerea celui ce m'ascultă :
Îi trebuie Moldovei ceva mult mai solid
Decît aceste umbre ce lunecă pe Scaun.
Și-i trebuie, cu legea și datina vechimii,
În locul celui care este vechil la Turci,
Însuși Sobieski Craiul, pe care îl cunoașteți.

Velișcu.

Așa socoți ? Atîta cules-ai tu din cărți ?

Tifescul.

Moșia mea în mîna joimirilor prădalnici?...
URMALE DE CANTEMIR BĂTRINUL

Un cleric.

S'ajungem noi pe mină de biscop latinesc
Și să mîncăm în posturi ou fierț la luminare?

Un glas.

Să facem loc la șleahta Polonilor trufași?

Altul.

Să li ajungem astfel robiți de bună voie?

Miron Costin.

Aceasta mi-i părerea; de-i bună, o urmați;
De nu, să știți că moartea din urmă ne pîndește.
Cînd spun așa, îmi trece prin mine un fior
Și prevestiri se lasă asupra mea, grozave.
Ori stăm toți împreună și trecem de hotar,
Cerînd să vie oastea creștin' a izbăvirii,
Ori grelele primejdii asupra noastră cad
Și praf va fi din casa și din averea noastră
Bătrînă vulpe știe ce coacem noi aici
Și 'n somnul nostru capul cu dinții ni-l va roade.

Porphyrita.

Cinstiți boieri, ni pare c'am înțeles deplin
Că buna sfătuire ce-o dete Logofătul
E bine s'o mai cernem cuminte și 'ndelung.
De-aceia altă dată să ne mai adunăm,
Și în Mitropolia fără stăpîn rămasă,
Ca 'n loc de siguranță, căci strașnic lucru vrem,
Și să nu se întîmple ceva, Doamne ferește!

Glasuri.

Da, da, acum de-odată nu ne putem rosti!

Un boier.

Ce zi alegem ?

Altul.

Ziua pe urmă ni-o veți spune.

Altul.

Se cere socoteală.

Altul.

Și graba-i de prisos.

Velișcu (către Miron).

Îl vezi ? Pornește iute, Miroane, către casă.
Ascunde-te acolo între țeranii tăi,
Eu stau aici ; în stare sînt să le 'nving pe toate.

Miron Costin.

De ce această fugă ?

Velișcu.

Nu mă 'ntreba, ci fugi.
Nu e întâia oară cînd cărturarii strică
Cele mai bune planuri cu vorbăria lor
Pornește-te, atîra îți spun, căci vom peri.
(Iese. Miron, după o lungă îndoială, face același lucru.)

SCENA a II-a.

PORPHYRITA, VOINEA. COPIL DE CASĂ.

Porphyrita (dînd în lături perdeaua).

I-ai auzit ? Cu astfel de gînduri sapă tronul.
Așa gătesc Moldovei peirea ei de veci ;

Pe căi cum sînt acestea, murdare, ticăloase,
 Ei umblă să aducă străini în locul cui
 Cu binecuvîntarea cerească stă în Scaun.
 Iar eu, acela care îi sînt smeritul rob,
 Am potrivit ca toate să iasă la iveală,
 Cum vezi, și, dacă Vodă vrea să puie sfîrșit
 Acestor nencetate mișcări de uneltire,
 Acum să hotărască soarta hainilor.

Voinea.

Măria Sa se află acum în rugăciune:
 De-o vreme se închide așa în paraclis
 Și pîn' adînc în noapte în gînduri stă cuprins:
 Știu numai eu și-acela ce 'n prag îi ține strajă.

Porphyrita.

Și eu știam. Crezi, Voineo, că-mi e ceva ascuns?
 De-aceia doar aice eu i-am făcut să vie:
 Ademeniiu vînatul; să-l prindă el acum!
 Să nu scape din mîină pe vînzătorii țerii,
 Pe-acei ce vreau s'aducă din nou pe Leah în Iași
 La capătul atîtor Domnii de lege dreaptă...

Voinea.

Dar nu-i iertat ca Domnul să-l tulbur eu ce sînt
 Nimica 'n fața celui ce are schiptru 'n mîină.
 Și cînd să-l tulbur? Gîndul acuma i-i la cer...
 Mă tem.., Constantin-Vodă e aprig la mînie...

Porphyrita.

De-ar fi ca în mînie-i să-ți puie capul jos,
 Dator ești ca acestea să faci a fi știute
 Fără nicio zăbavă. Și, dacă te 'ndoiești,

Ei, bine, eu voi spune Măriei Sale-odată
 Că 'n Curtea lui se află altfel de trădători
 Decît boierii cari-l pîndesc de prin unghere.
 E scurtă socoteala : mergi tu ori te socot
 De-o samă cu aceia ce vreau să schimbe Domnul :
 Și înțeles tu însuși cu-acest cîrd de haini.

SCENA a III-a.

ACEIAȘI. CANTEMIR.

Cantemir (apare).

Oare-am ajuns să-mi caut copiii miei de casă ?
 Ce slujbă e aceasta ? Cu cine ești aici ?

Porphyrita.

Cu cel mai mic din robii Măriei Tale, Doamne,
 Și, dacă e o vină — și este —, eu o port,
 Dar grija de Măria Ta-mi este 'ndreptățire.

Cantemir.

Domnia Mea își are sprijin în Dumnezeu,
 Și nu văd cum de alții aș mai avea nevoie.

Porphyrita.

Să-mi fie cu iertare, un Domn încunjurat
 De toată boierimea, în dreapta ei credință
 De sigur că nu are nevoie de-ajutor,
 Dar' cînd Domnul e singur...

Cantemir.

Singur ? Te lămurește !

Porphyrita.

Am îndrăznit cuvîntul de-aceia chiar să-l ieau
Ori nu e singur Domnul pe care-l vînd hainii ?

Cantemir.

Pentru haini ştii bine că am avut hanger.

Porphyrita.

Dar trebuie să afli ce trup scurtat se cere,
Şi iată credincioşii Măriei Tale toţi
Gîndesc la alte lucruri decît la privigherea
Care se datoreşte slăvitului stăpîn,
Şi-atunci e bine unul ca mine să stea treaz.

Cantemir.

Şi în trezidia-ţi spune ce-ai găsit tu oare ?

(Il bate pe umăr.)

Măi, straşnici oameni Grecii... Aveţi așa un nas
De-l afli 'n toate cele cînd nimeni nu-i să-l taie.

Porphyrita.

Păcat dacă hangerul Măriei Tale-ar şti
Să taie numai nasuri ce miroase trădarea !
Cu cei fără de minte, cu noi fără de nas,
Din Scaunul Moldovei ce s'ar alege oare ?...

Cantemir.

Destulă gluma... Spune ce ştii ! Să isprăvim !

Porphyrita.

Ştiu că e vorba iarăşi Polonii să ni vle...

Cantemir.

Războiul se pornește cu Turcii iar ? O știi ?
Ți-a scris capucehaia noastră din Țarigrad'?

Porphyrita.

Măria Ta, nu-i vorba de un războiu cinstit :
Polonii fără lupte intra-vor în Moldova,
Căci sînt chemați...

Cantemir.

De cine ?

Porphyrita.

Ia de boierii toți...

Cantemir.

E vorba deci ca iarăși să stea străinu'n Scaun,
Ca sfintele biserici să ardă în foc viu,
Ca toat' agonisita noastră să se zvînteze,
Ca'n case părăsite să rătăcim pribegi ?
E vorba ca la Curte să cînte Craiul iarăși
Povestea mea, fugarul prin lume Constantin ?
Aceasta nu se poate ! Dintre haini niciunul
Nu va vedea isprava ce ni-o a pregătit.
Îi taiu pe toți...

Porphyrita.

Ușor e ca osînda s'o spui, mai greu s'o faci...

Cantemir.

Și-mi este mie teamă de unul dintre ei ?
Ci spune-l care-î...

Porphyrita.

Doamne, boierii Costinești

Sînt oameni de aceia ce sînt deprinşi a face
Ce vreau în țara care o socotesc a lor...

Cantemir.

Ce, iar ? Velișco mîndrul cu visuri de stăpîn,
Miron nebunul care socoate că viața
Se scrie ca o carte în fugă de condeiu :
Ci-acestea nu se fac cu cerneală, ci cu sînge.

Porphyrita.

Și totuși peste vreme de două săptămîni
De nu va fi Velișco Domn al Moldovei tale,
Va sta lîngă Sobieski cu spada, iar Miron
Cînta-va o poemă frumoasă'n viers polon.
Măria Ta pe drumuri...

Cantemir.

Pe drumuri eu ? Tu, taci !

(il amenință.)

Ori îți fărîm eu dinții cu teaca săbiei !

Porphyrita.

Mă tem și tac. Măria Ta îi face ce-i voi.
Știam o datorie, și am îndeplinit-o.
Acum să am iertare : e vremea să mă duc.
Iar, dacă 'n pribegie ar fi vre o nevoie
De-un om ca mine, Doamne, la locul meu voiu fi.

Cantemir (către Voinea).

Să vie-aici străjerul...

(Către Porphyrita.)

Pe alții mai poți spune ?

Porphyrita.

Măria Ta să-i cauți pe toți după izvod,
Afară doar de Grecii urîți de toată lumea.
Căci ei știu să asculte...

Cantemir.

De-odată capu-l taiu.

(Intră străjerul.)

Ascultă. Mergi de cată pe Hatmanul Velișco:
De-l afli'n casă, 'n cale de-l afli, unde-o fi,
Dă'n el ca într'un cîne, și nu-l lăsa, iea sama,
Decît cînd mort — dar sigur! — îl vei lăsa'n noroiu.
De te-o 'ntreba vre unul de ce-ai făcut, arată
Pecetia aceasta...

Porphyrita (privește pe fereastă).

Măria Ta, îl văd.

Cantemir (aprîns).

Pe cine-l vezi?

Porphyrita.

Pe însuși Velișco. Stă pîndind
În pragul porții. Are pe el veșminte scumpe,
E îmbrăcat în aur cusut cu urșinic,
Și sabia îi este bătută 'n pietre scumpe.
Ai zice că voiește ca Domn a se vădi,
Ca să s'obișnuiască mulțimea cu schimbarea.

Cantemir.

Obraznicul! acumă, acumă va peri...

(deschide fereasta. Către străjer.)

Acesta e! Lovește! Este porunca mea.

Porphyrita

Măria Ta, ești mare cînd știi să faci dovada.
 Mă îngrozesc, și totuși așa-s de mulțămît
 Cînd mă gîndesc că soarta țerii asigurată-i,
 Dar — nu 'ndrăznesc a spune mai mult — Miron
 Costin

E cel care pe toate le-a pus la cale însuși.
 O faptă nimicită nu'nseamnă c'a perit
 Gîndul acela însuși ce-a dat naștere faptei
 Și care în vecie naște ca Dumnezeu
 Tot alte fapte care îi sînt de o potrivă.
 Rămîne Logofătul tot viu — cu un răspuns.

Cantemir.

Miron... Ce om de carte !... Dar cartea fără cînte
 Ce este ? Ori Moldova cu cartea s'a ținut.
 Pe vremile lui Ștefan ?... Și Grecii toți știu carte,
 Iar Grecia se află la Turci supt jug... De ce
 Să pun piedecă soartei ce mi l-a dat în mîină ?

Străjerul (întorcîndu-se).

Măria Ta, Velișco nu mai este 'ntre vii :
 Aici aduc inelul ce i l-am smuls din mîină...

Cantemir.

Inelul.. Sînge curge încet din vechiul aur
 Vorbește către mine... Ce vrei Hatmane, ce ?
 Au n'am răbdat destulă batjocură în viață
 Cînd vă rîdeați de mine, tu însuși și Miron ?...

Porphyrita.

Velișco mort, acumă ce-o zice Logofătul
 Și cei cari de dînșii ascultă ?

Cantemir.

Am ucis

Odată, — iartă Doamne, — dar vina e aceeași
La ei, ci și osînda aceeași li va fi :
Păcatul ce l-aș face lovînd de două ori
E totuși, dacă vina e una, unul singur.

(lui Porphyrita.)

Să meargă luptătorii în fuga cailor,
Păn' la Bărboși să facă un drum fără popasuri.
Și-acolo...

Porphyrita.

Și acolo se va îndeplini

Voia Măriei Tale.

(Cantemir stă cu capu 'n mîni.)

(aparte.)

Iar Grecii vor domni

De-acum în țara unde domnește desbinarea.

ACTUL al V-lea.

SCENA I-ia.

Lăgărul moldovenesc înaintea Sorocei.

CANTEMIR SINGUR.

Cantemir.

Ce greu acum cad anii pe gîrboviții umeri !
În mijloc de primejdii, în ceasurile grele
Simțiam că tinereța în mine s'a păstrat
Și mă îndeamnă încă la faptele de arme ;
Acuma bătrîneța în brațe m'a cuprins,
În brațe reci uscate, și îmi duhleşte 'n față.
M'atinge, și îmi par că însumi mă usuc,
Că sîngele în vine abia de mi se scurge,
Că ghiața mă 'nveleşte 'n veșmînt încremenit.

(se oprește.)

Și de-aș găsi în pacea somnului alinare !
Dar umbre furioase răsar în fața mea,
Și glasuri zic într'una care de mult sînt mute...
Velișco, în țărîna drumului de ce stai ?
Te-au ridicat pe urmă rudele iubitoare

Și-am dat voie eu însumi să aibi mormînt cîstit;
Ți-a stat pe raclă cușma și sabia de Hatman,
Din cinci biserici glasul de clopote-a sunat,
Ți-au împărțit nepoții atîtea sărîndare,
Și 'n fiecare slujbă și eu acas'am plîns
Pentru clipa aceia nedemnă de iertare...
De-am fost față de tine cu vină, tu ai fost
De zece ori cu vină și față de Domnie,
Și față de Moldova ce-o vrei dată la Leși.
De ce-mi vii înaintea cu hainele stropite
De sînge și cu fața mînjită de pămînt?
Și tu, Miroane, pacea de ce n'o afli încă?
De ce gura pe care crezui c'o am închis
Amenință și astăzi pacea nopților mele?
N'avem noi Domnii oare dreptul de-a osindi
Pe-acei ce se ridică în contra țerii înseși?
Sîntem cu mila noastră hainilor datori?
De ce ni dai, o Doamne, puterea, dar nu dreptul?
(după o pauză.)

Acum te liniștește, săracule moșneag,
Pămîntu-abia mai are să-ți poarte socoteala,
Și iadul însuși este poate ceva mai blînd
Decît județul lumii până sîntem în viață.

SCENA a II-a.

CANTEMIR. UN COPIL DE CASĂ. IUZBAȘA.

Un copil de casă.

Măria Ta, se cere iuzbașa de fustași.

Cantemir.

Să vie... Iar vre-o veste din tabăra turcească ?
Vre-o nouă umilință ce ni-a căzut pe cap ?

(Întră iuzbașa.)

Ce este ?

Iuzbașa.

E o veste proastă, Măria Ta.
Am mers și azi cu oastea supt Nistru la cetate ;
Dădeau d'innuntru Leșii din răspuțeri în noi,
Și mi se aprinsese tot sufletul la luptă
Cerurăm să ne lase un iuruș să 'ncercăm,
Ca să se vadă fapta care putem s'o facem,
Și-atunci...

Cantemir.

Vre-o mojie iar Pașa v'a făcut ?

Iuzbașa.

Ni-a spus așa : Aice voi n'ați venit decît
Ca salahori în urma oștirii otomane.
Aveți numai chemarea ca șanțuri să săpați
Și să întindeți poduri de lemn în calea noastră.

Cantemir.

Voi salahori ? atîta ? Și eu atunci ce sînt ?
Vătaf peste aceia ce nu-s ostași cu drepturi,
Și slugă și al celui din urmă lenicer.
De-aceia în războaie albitu-ni-s'a părul,
De-aceia-mi este trupul de rane însemnat,
De-aceia Turcul însuși m'a pus să stau la graniți
Cu sabia în mîină să-l apăr de Poloni,

De-acea... Iar acuma lupt cu creștinătatea,
Și nu ținînd în mîină o sabie a mea,
Ci pus să dau cu sapa în prundul de la Nistru...

(către iuzbașa.)

Și ce mai vrei?

Iuzbașa.

Mai este ceva, Măria Ta.
N'a vrut să recunoască aceasta Hatmanul.
Și-atunci...

Cantemir.

Atunci ?

Iuzbașa.

Asupră-i Pașa se răpeze
Și îl lovi în față cu palma lui cea groasă.

Cantemir.

Eu îl ucid pe-acela care a cutezat
Să deie în ostașul care îmi stă supt steaguri.
Eu îl ucid : oricare urmări ar fi, nu-l las.
Simt palma lui aice : ma doare și nu-l iert,
Să știu că stă și cerul asupra mea să cadă...

(după o pauză.)

De ce-am mai trăit, Doamne, pentr'un astfel 'de
ceas?

Și pentru ce, o Doamne, nu mi-ai lăsat putere
Să sar pe cal acuma, cu sabia la sold.
Și să răsbun Moldova de-atîta umilință ?
De ce secă în mine acel mîndru avînt
Prin care biruință am smuls în alte vremuri ?
Iea, Doamne, de pe lume pe-acest năîng moșnean...
Care n'a fost în stare, zvîrlit pe 'nnalte valuri,

Corabia s'o poarte spre singurul liman
 Și care în furtună stă cu vîntrele rupte.
 Îmi e destul atîta cît am domnit, destul!
 Destul îi este țerii care mă 'ndură încă.
 Destul să-ți fie Ție care m'ai încercat
 Și mi-ai găsit talantul prea slab în cumpănă...

Iuzbașa.

Măria Ta, dă-mi voie a spune că nu-i om
 În rîndurile noastre să nu simțească cinstea
 De-a fi supt o poruncă așa cum e a ta,
 Noi știm că pentru toate e vremea încurcată,
 Că nu-i în vre-o putere de om a 'mpiedeca
 Jignirea dureroasă a ceasurilor grele,
 Și ne rugăm de-atîta: acasă să pornim.
 N'avem îngăduință de la Înalta Poartă
 Să arătăm puterea ce este 'n noi și-acum?
 Ei bine să ne lase scutiți de-astfel de slujbe
 Cu care nici stramoșii nu ni s'au învoit
 Și nici noi n'avem gîndul să luăm învățătură.

Cantemir.

Să vă întoarceți?... Mîndră ispravă am făcut!
 Să spunem de ce cinste ne-au vrednicit stăpînul,
 Ce treabă mult-slăvită 'ăcur' aceste mîni,
 Ce steag stătu de-asupra 'ndeletnicirii noastre...
 Și ne-or primi prin țîrguri și sate cum ni-i dat:
 Bătrînii cu batjocuri, zimbînd femeile,
 Iar copilașii noștri cei frageți vor afla
 La ce li e bun neamul supt Cantemir moșneagul.

(Zgomot la ușă.)

Iuzbaşa.

Mă 'ngăduie, stăpîne... Un oaspe...

Cantemir.

Mergi de vezi.

Cine-i acela care îmi tulbură durerea?

Să plece! Nu e ceasul divanului; mi-i greu

Să văd pe-oricine 'n faţă. Ce-aş fi în stare-a-i spune

De-ar întreba: ce este cu slava ce-am avut

Şi 'n ce noroiu căzură vechile sfinte steaguri?

Bolnav sînt, căpitane, şi trist până la moarte.

(Alt zgomot, iuzbaşa deschide şi se dă înapoi.)

Iuzbaşa.

Un Turc e, şi aduce scrisoarea. Pot să-l las?

(Turcul intră. Se pleacă.)

SCENA a II-a.

CANTEMIR. UN TURC.

Turcul.

Ție, acelui care de Poartă ești numit

Spre-a fi cîrmuitorul acestor țeri supuse

De sabia osmană, beiule Cantemir,

Căzută închinare şi multă sănătate.

Cantemir (rece).

Bine-ai venit în țara încredințată mie.

Ce veste?

Turcul.

'mpărăția — trăiască 'ntru mulți ani,

(Cantemir salută.)

Trimete către tine acest firman prin care
Ți se vedește voia slăvitului stăpîn,
A căruia putere se 'ntinde-asupra noastră,
Iar noi față de dîșii sîntem umilii robi
Spre orice slujbă gata, în ruptul capului.

Cantemir.

Soliei prea-slăvite mă plec, cum sînt dator.

(Primește firmanul, îl pune la frunte, la buze și pe mini.)

Postelnicul să vie!

(Către Turc.)

Și altceva mai este?

Turcul.

Mai este! Ce ți-aș spune vorbe fără temei
Spre a vîna bacșișul din punga-ți, beiule?
Știri rele despre tine sosit-au la Stambul,
Și Ienicerii strigă să-ți frîngă buzduganul
Căci te-ai unit cu Leșii, făcîndu-te hain.
Că nu știu ce-i... În cale găsit-am toate bune,
Și n'aș gîndi că omul bătrîn s'ar rătăci
Pe căile pierzării ca un copil nemernic...

Cantemir.

Să-și caute ostașii voștri de ale lor,
Să nu lase vrăjmașii să-mi bîntuie în țară,
Să-și mai aduc' aminte cu ce ni sînt datori,

În loc să poarte fleacuri pe străzi și 'n cafenele.
 De-aceia se coboară mai jos din zi în zi
 Acea Împărăție ce-a fost minunea lumii,
 Fiindcă fiecare s'amestecă 'ntr'un rost
 Ce poate fi ca limba-i, dar nu-i și de-a lui minte...
 Hain eu? Dar n'ajunge tot ceia ce-am răbdad:
 N'ajung lupte purtate din ultima mea vlagă,
 N'ajunge rătăcirea prin codri și pustii?
 N'ajunge prada țerii, risipa casei mele?
 Nu e destul că toate le-am pus ce le-am avut
 Ca să ajung aice, moșneag în pragul morții,
 Lipsit de orice sprijin, de orice ajutor,
 Slit să-mi caut însuși un sfat în ceasuri grele.

(se cutremură.)

Și mîna mi-i pătată de sînge ce-am vărsat,
 Nu pentru mine însumi, ci pentru 'mpărăție.
 Se află între Grecii ce fierb la Țarigrad.
 De patima Domniei, vre unul ca să poată
 Urni măcar aceia ce 'n spate am purtat,
 De am ajuns ca gîrbov să-mi văd în fundul
 groapei?

Turcul.

Ce știu eu? În aceste gîlcevi dintre creștini.
 Nu e iertat să umble un Musulman ce nu e
 În slujba Porții. Alta-i menirea ce-o avem.
 De-ți place, iea aminte; de nu, fă cum te cugești.

(intră Porphyrita.)

SCENA a III-a.

ACEIAȘI, PORPHYRITA. COPIL DE CASĂ.

Porphyrita.

Măria Ta..

Cantemir.

Trimesul acesta ni-a adus
O prea înaltă carte de la Împărăție,
Deci, după datoria ce ai, dă-i rost s'aud
Ce se așteaptă încă de la Domnia noastră...

Porphyrita (sărutînd cu același etichetă firmanul, îl desfășoară).

„Alesule 'ntre robii Împărăției noastre,
Fruntașule 'ntre-aceia cari cred în Isus,
Tu, beiu-le-al Moldovei, moșia cucerită
De sabia osmană, supunere-ți dorim
Și după ascultare atîta sănătate.
Aflat-am treaba care-ai făcut-o ajutînd
Cu salahorii voștri războiul la Soroca,
Cetatea noastră care de Leși s'a fost răpit“...

Cantemir (aparte).

Ce salahori? Aceasta e singura răsplată
Pentru atîta jertfă de sînge care-a curs?
Nu se cuvine altă răsplată slujbei noastre?
Nici salahor ce-și cată plata pe ce-a muncit,
Ci un calic ce-și cere doar fărîmătura milei...

Porphyrita.

„Urmează deci pe calea pe care te-ai pornit.
Nevoile oștirii, precum le știi, sînt multe,
Și dacă păn' acum tu le-ai nesocotit“...

Cantemir (aparte).

Eu? Cînd averea țerii în punga lor e toată...

Porphyrita.

„Încinge-te acuma spre a ni mulțami.
 Vei da Pașei ce face la Nistru strajă bună,
 O sute mii de chile de orz și de ovăs,
 De două ori atîtea de grîu pentru oștire,
 O mie două sute de boi pentru podvezi,
 Catarge pentru vasul care se pregătește...

Cantemir (tare).

Da, da... Nu se mai cere ceva?... E prea puțin!
 Să dau, pe lingă orzul, ovăsul, grîul, lemnul,
 Și aurul ce zace în ultimele pungi,
 Și hrana după care aleargă flămînzii
 Și bolnavii acestui pămînt prădat de voi;
 Să dau sămînța care păstrată-i pentru mine,
 Păharul cel din urmă de lapte să vi-l dau
 Spre tabără sătulă să mîn cîrezi și turme;
 Și, cînd din bogăția noastră n'a rămînea
 Decît curtea pustie în jurul casei goale,
 Atunci să vie 'n turmă și capul să ni-l pună
 Pe trunchiu... Mî-e rău... O Doamne, puterea mî
 se duce...
 Ești milostiv, o Doamne, cu mine m'ai ierfat...

Porphyrita.

(privind către Turc.)

Se pierde... Și de sigur nu este prea de vreme.

(către Cantemir.)

Ca să te 'nlocuiască pe tine sînt destui,
 Ce au altfel de minte, sărace Moldovene!

(către Turc.)

Efendi, Vistieria de-acum e 'n sama ta,
 Și eu stau gata toate să ți le dau pe samă,
 Știind ce mare-i mila sfintei Împărății.

Copilul de casă (așează capul Domnului pe colțul
 patului).

Te-ai c'am grăbit, jupîne. Vodă va mai trăi,
 Si este cine grija să-i poarte : beizadeaua.
 Prea mult pe Dumitrașco, Doamne, l-ai oropsit.
 Veni acuma ziua cînd tot sprijine 'ntr'însul.

(Iese.)

Turcul.

Eu n'am nicio nevoie de slujbă ca a ta.
 Împărăția noastră-și află și singură o cale
 Spre cele cuvenite ei...

Porphyrita.

Dacă-s de prisos,
 Mă dau în lături, însă, ca sluga credincioasă...

Turcul.

De ce să vinzi stăpînul ce singur ți l-ai dat?

Porphyrita.

Spre a sluji pe altul mai mare decît dînsul.

SCENA a III-a.

ACEIAȘI DUMITRAȘCU.

Dumitrașcu.

Tata! Unde-i? Ce trăsnet căzu asupra lui?

Porphyrita.

Se stinge de durerea că nu se simte 'n stare
 A da Împărăției ce i s'a poruncit.
 Un om bătrîn și șubred... Nevoile-l omoară...
 Întoarce-te la carte, mărite celebî:
 Eu voiu chema pe doftor să-i poarte îngrijirea.

(arată spre Turc.)

Dar, cînd vorbim de astea, un lucru l-am uitat:
 Aici e însuși solul care-a adus firmanul.
 Să-l mulțămim.

Dumitrașcu

De-odată un lucru singur știu :
 Afară cu această slugă fără priință ;
 Afară cu țilharul, cu lupul cel jăcaș
 Ce 'n oile Domniei făcu atîtea jertfel
 (Porphyrita iese. Către Turc.)

Iar tu, Efendi, care ești om drept și cinstit,
 Oricît de grea poruncă ai fi adus acestui
 Bătrîn ce-și trage viața așa cum îl vedem,
 Lăsa-vei pe un tată murind cu fiu-alături?
 (Către Cantemir, mișcîndu-l.)

Măria Ta, părinte al nostru și al țerii,
 Ridică-te din somnul cel greu ; nu ne lăsa
 Prada durerii care ne sfîșie acuma.
 Ce ne putem noi face cînd tu ne părăsești ?
 Trezește-te, o tată. Sînt eu, coconul tău.

Cantemir (se scutură ca din vis.)

Păgîni, nu puneți mîna pe mine. Eu sînt Domnul,
 Și oastea mea e gata de a vă pedepsi.

Săriți, străjeri ! Supt arme veniți, voi slujitori,
Boieri, credința voastră în suflete vi-i stînsă ?
Velișco și Miroane, în ce lad mă zvîrliți ?

Dumitrașcu.

Cei morți sînt morți. Cînd zicem ca Domnul sînt
să-i ierte

Datori sînt cu iertare și ei către cei vii.
Boierii sînt în jurul Dîmniei, cum se cere,
Străjerii, slujitorii în șanțuri stau gătiți,
Moldova tot mai are un steag întins asupra-i,
Iar cel care-ți vorbește, e fiul tău; sînt eu...

Cantemir (pe deplin trezit).

Tu ești, mezine ?

Dumitrașcu.

Doamne, chiar eu sînt, Dumitrașcu.
Supt ce loviri căzut-ai Măria Ta zdrobit,
Atunci cînd viața toată ți-a fost numai o luptă ?

Cantemir.

O luptă, da. Ci astăzi nu-i vreme de luptat.
Oștirea noastră este o ceată umilită :
Oricine are dreptul de ea să-și bată joc,
Și ce sînt eu aice decît ca un iuzbașă
De salahori, și, rostu-mi mai este să plătesc
Lescaia cea din urmă, fără-ma mesei noastre !

Dumitrașcu (aparte).

S'a lămurit acumă întunecatul gînd,
Și inima lui prinde cu noi să bată iarăși.

(către Cantemir.)

Nu te lăsa, părinte, tu care ai fost tare.

Cantemir.

O da, am fost în viață-mi puternic și voinic.
Erau pe mine mușchii ca funii de corăbii,
Și nu era în oaste hanger ca și al meu...
Acuma, vine Turcul și poate să mă bată,
Atît de slab e brațul cu care m'am trudit
Ca să cîștig Moldovei o soartă mai înaltă.

Dumitrașcu.

Pe o schimbare toate stau : cartea zice-așa,
Și cea ce e mare azi va fi mîni o umbră.

Cantemir.

Cartea... Iarăși cu cartea... Odată am crezut
Că este lîngă mine un fiu ce mă iubește,
Odrasla mea ce-mi este legat cu carnea lui,
Cu trupu-i tot, și iată tot cartea-l stăpînește,
Acea care veșnic a stat între noi doi,
Răpindu-mi pe acela ce sfat putea să-mi fie.
Aruncă, Dumitrașco, în foc tot ce e scris :
Nimicnicii trufase, prostii sumețe, fleacuri...
De vrei să știi ce-i viața, privește-mă : eu sînt
În aste biete oase o Biblie întreagă
Cu sînge și cu lacrimi, cu dor și cu năcaz,
Cu nesfîrșită rîvnă și strașnică risipă...

Dumitrașcu.

Măria Ta, în carte dacă te-ai fi uitat,
Înțelepciunea lumii ți-ar fi drept călăuză
Și 'n toată greutatea ți-ai fi găsit cărări...

Cantemir.

Sărace ! Cînd odată vei fi bătrîn ca mine

Și sufletu-ți va cere cum cere-al mîeu acum
 Un singur lucru : pacea și-un pumn de țernă sfîntă
 Pe frînteale ciolane, cînd te-î sfîrși și tu,
 Atunci vei înțelege zădărnicia cărții.
 Ce-aș fi făcut eu oare de-o aș fi petrecut
 Din zori și până 'n seară, cu ochi 'n anii ceia
 Cînd am pornit pe drumul doritelor isprăvi,
 În loc să stau ca tine cinchit peste-o hîrtoagă ?

Dumitrașcu.

De-mi este cu iertare, hîrtoaga ar fi spus
 Că nu-i nevoie neamul să-l lași că să fii mare
 Și că decît mărirea să-ți cați între cei mari,
 Mai bine este țara s'o 'nnalți cu tine-odată.

Cantemir.

Un neam... Ce este oare acest neam ticăit !
 Eu l-am iubit, știi bine, cu toată vloga mea,
 Dar l-am văzut atîta de slab și de nemernic,
 De orișicine-atîta de rîs și de hulit
 Și, pe lîngă acestea, și fără de credință,
 Încît acum, cînd ochii se 'nchid de obosiți,
 Nici pentru el n'am altă icoană decît moartea.

Dumitrașcu.

Dar știi tu oare, tată, ce-a fost poporul nostru ?
 Din ce culme coboară scăderea lui de azi ?
 Ce răsărit vestește apusul ce se pare
 Că e peire, însă din nou va învia,
 Ca soarele ce 'n noapte urmează alte drumuri ?

Cantemir.

Închipuiri și-acestea...

Dumitrașcu.

Nu sînt închipuiri!

Pier neamurile-acelea ce din nimic veniră,
 Purtate de vîntoasa norocului în sus,
 Și care n'au puterea să zboare prin văzduhuri.
 Dar noi în rădăcina noastră am stat înfipti,
 Și rădăcina merge în fund pînă la Roma.

Cantemir.

La Roma, ce-i aceia Roma?

Dumitrașcu.

E vechiul Rîm.

Acolo unde Papa stă azi cu schiptrul crucii.
 Moșteni au fost aceia de cari-a ascultat
 Cîtu-i de mare lumea, din pol și pînă 'n pol,
 Din Ocean și pînă la țermul Mării-Negre.

Cantemir (mișcat).

Frumos este băiatul! Din ochi îi ies' lumini
 Și buzele lui parcă rostesc o rugăciune.
 Nu este cu puțință să fie 'nșelăciuni
 Cuvintele ce astfel pe-un om pot să-l înnalțe.

(către Dumitrașcu.)

Vorbește, Dumitrașco. În tine parc' aud
 Pe proorocii legii bătrîne... Isaia!

Dumitrașco (urmînd ca răpit).

N'a fost un neam pe lume de dînșii nesupus,
 Și pajurile Romei înfipte-s pretutindeni,
 În munte și în vale, pe țermuri și 'n pustii.
 Trec mîndre leghioane în criță îmbrăcate,
 Și săbiile sună lovite de pieptar,
 Din coifuri pene roșii în vînt se leagănă...

Cantemir (delirind).

Le văd și eu. Pe cale-s. S'apropie de noi...

Dumitrașco.

Așa-i? Un pod se 'ntinde pe Dunărea bătrină,
Trec oști fără de număr. De ce te plîngi amar,
O rege dac, poporu-ți, schimbat de nume doară
Îți va trăi-va de-avalma cu-acești cuceritori,
Făcînd un neam în stare prin veacuri să pătrundă.

(se oprește.)

Din Împărați vin Domnii: sînt Chesari românești,
Și țara li ascultă județul în genunche,
De-asupra lor lucește crucea lui Constantin.
Mărire ție, Ștefan, Domn mare și cucernic!

Cantemir.

Auzi, în Putna sună clopotul pentru morți.
Cine-a murit?

Dumitrașcu.

Ce-i moartea, cînd trece peste dînsa
Ursita celor cari în noi aflară doar
Popas pentru o clipă în drumul lor cel veșnic?

Cantemir.

Da, văd drumu 'nnainte-mi. Ici groapa. Iar în zări
Vedenii luminoase se 'nșiră ostășește:
Au fruntea cununată cu dafini. Și sînt mulți
Nu se sfîrșește șirul ce veac cu veac unește...

Dumitrașco.

Așa-i? Din slova cărții sînt raze ce pornesc.

Înteagă 'ntunecimea învie și se mișcă,
Și mîngîierea noastră se chiamă viitor...

Cantemir.

Am înțeles. Ce-mi dete ziua slovă de slovă
Acum se leagă 'n graiul tău binecuvîntat.
De-aș fi știut... atîtea cruțate-ar fi fost poate
Și țerii ca și mie... Acum e prea târziu...
Eu mă 'nfășor în giulgiul luminii ce ne-așteaptă.
Îți mulțănesc, și 'n carte, murind, crezuiu și eu.

(cade.)

Dumitrașcu.

O tată ! Fie-ți țerna ușoară pe mormînt,
Căci cel care prin faptă ca și prin suferință
Ajunse să 'nțeleagă al cărților cuvînt
E nesfîrșit mai vrednic de-a cerului iertare
Decît acel ce 'n carte încheie viața lui
Și nu găsi el însuși un drum spre fapte nouă.
